

SKUTEČNOST

N E Z Á V I S L Á R E V U E
Ř I D I R E D A K Č N I R A D A

Ročník V.

Duben—Červen, 1953.

Číslo 4—6.

O B S A H

NAVRH NA EVROPSKOU ÚSTAVU	<i>Ladislav Čerych</i>
O IDEI STATU RAKOUSKÉHO	<i>Albert</i>
MENOVA REFORMA V ČSR	<i>M. Jánský</i>
NAS VZNEŠENÝ RODOKMEN	<i>Minka Rybáková</i>
POZNAMKY K DRAMATURGII RFE	<i>Jaroslav Dresler</i>
SOUDRUH O. BERANEK	<i>Jiří Kárnet</i>
LITERARNÍ BOJE V BRNĚ	<i>A. Christen</i>
BASNĚ A DOPISY	<i>P. Javor, J. Novotný, J. Strnad</i>

SKUTEČNOST SE PŘEDPLÁCÍ:

- Ročně:
- V ANGLII A IRSKU:** £ 1 Postal Orderem nebo šekem, vystaveným na *Warwick Printing Co., Ltd.*, 9, High Street, Warwick, England.
- V AUSTRALII,**
Tasmanii, N. Zélandě: £ 1:10, leteckou poštou £3. Poštovním poukazem (Postal Order) na adr.: *Jan E. Vřečonka*, 24, Musgrave Street, Mosman — Sydney, Australia. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V BELGII:** frs. 150, mezinár. převodem nebo bankovkou do Anglie.
- VE FRANCII:** frs. 1000 na adr.: *A. Hrubý*, Kolbsheim, No. 56 (Bas-Rhin) — šekové konto č.: 95858 Centre de chèques postaux Strasbourg.
- VE FRANC. AFRICE:** frs. 1000 na adr.: *Karel Hrdlička*, Central Post, Poste Restante, Casablanca, Marocco.
- V HOLANDSKU:** zl. 12 na pošt. účet č. 564075, název účtu *Ing. Vlad. Brůža*, Catharina van Renneslaan 5, Utrecht.
- V ITALII:** lir 1200 převodem nebo bankovkou do Anglie.
- V JIŽNÍ AMERICE:**
v Brazílii: Cr. S 100 na Banco Auxiliar de Sao Paulo por C.C.P. No. 78373, Rua Boa Vista 192, Sao Paulo. Korespondenci na *Skutečnost*, Caixa Postal 8347, Sao Paulo.
- v Peru: \$ 3 na adr.: *Vlad. Litochleb*, c/o CIREX S.A., Jirón Junín 319, Lima.
Ostatní státy stř. a již. Ameriky: \$3, letecky \$6 na *Warwick Printing Co. Ltd.*, 9 High Street, Warwick, England.
- V KANADĚ:** \$ 3, letecky \$6, na adr.: *Mirko Janeček*, Box 81, Postal Station D, Toronto 9, Ont. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V NĚMECKU:** DM 12 na adr.: *Skutečnost*, Schliessfach 6, Postamt 62, München.
- V NORSKU:** K 15 mezinár. převodem či bankovkou do Anglie nebo našemu zástupci ve Švédsku.
- V RAKOUSKU:** Sch. 75 na adr.: *F. Svab*, Hauptpostfach, Salzburg. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- VE ŠVÉDSKU A DÁNSKU:** K 14 na adr.: *Stanislav Schottl*, Linnegatan 15, Limhamn, Malmö, Sweden. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- VE SVÝCARSKU:** frs. 12 na pošt. šekové konto čís.: II 166 36 (Lausanne). Název účtu *Lad. Čerych*, St. Sulpice — Vd.
- V USA:** \$3, letecky \$6, na jméno a adresu: *Ján Žák*, P.O.Box No. 1755, Grand Central Station, New York 17, N.Y. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- Předplatné z ostatních zemí:* \$3 mezinár. převodem či bankovkou do Anglie.

Veškeré šeky, poštovní převody atd., do Anglie zasílané, vystavujte lask. na *Warwick Printing Co., Ltd.*, 9, High Street, Warwick, England.

REDAKCE A ADMINISTRACE PŘESÍDLILA NA ADR. SKUTEČNOSTI V NĚMECKU

NÁVRH NA EVROPSKOU ÚSTAVU

LADISLAV ČERYCH

Článek, který následuje, není pokusem o právní rozbor ani o důkladnou kritiku ústavního návrhu. Jeho úkol je především informativní.

V POSLEDNÍ DOBĚ se hodně hovořilo o návrhu na evropskou ústavu. Nejedná se tu o obyčejný plán na sjednocení Evropy, plán, jakých jsme poznali už desítky. Je to dokument, který se opírá o souhlas většiny poslanců ze šesti západoevropských států a který se stal předmětem mezivládních jednání v Paříži, Římě, v Bonnu, v Lucemburku, Haagu a v Bruselu.

I.

Ústavní návrh se týká Francie, Itálie, Německa, Holandska, Belgie a Lucemburska. Vypracovali ho poslanci z těchto šesti států, kteří byli sdružení ve zvláštním shromáždění, zasedajícím od září minulého do března tohoto roku. Návrh byl schválen 10. března a byl předložen vládám šesti států, které o něm po prvé jednaly 13. a 14. května v Paříži. Během této doby bude návrh jistě pozměněn, pravděpodobně však jeho hlavní zásady zůstanou. Na podzim nebo koncem tohoto roku dojde se vši pravděpodobností k podepsání návrhu. Tím se změní jeho právní povaha. Z návrhu se stane mezinárodní smlouva, která vstoupí v platnost po ratifikaci všemi parlamenty členských států. Teprve v tom okamžiku, pravděpodobně v první polovině příštího roku, budeme moci hovořit o evropské ústavě v pravém slova smyslu. Tato ústava musí tedy projít třemi fázemi: první už skončila. Byla to příprava návrhu ve štrasburském shromáždění a jeho schválení v březnu tohoto roku. Nyní jsme ve druhé fázi, návrh se stal předmětem jednání mezi zahraničními ministry. Tato fáze bude trvat až do okamžiku, kdy se z návrhu stane mezinárodní smlouva. Třetí fáze

se odbude ve francouzském, italském, německém, holandském, belgickém a lucemburském parlamentě, až se bude jednat o ratifikaci smlouvy.

A nyní přejdeme k vlastnímu rozboru ústavního návrhu, nebo lépe řečeno k rozboru návrhu smlouvy společenství šesti. Jako každá ústava, má i tato svou preambuli. Její první věta zní:

My, národy Německé spolkové republiky, Království belgického, Republiky francouzské, Republiky italské, Velkovévodství lucemburského a Království holandského, a tak dále.

Stojí za povšimnutí, že ústava je uzavírána ve jménu národů a ne ve jménu vlád, jak tomu je u běžných mezinárodních smluv. To samo o sobě svědčí již o skutečnosti, že se nejedná o obyčejnou smlouvu, ale o skutečnou ústavu. V ostatních částech předmluvy jsou ještě tři důležité věty, které nevyžadují žádného zvláštního komentáře.

1. *Jsme rozhodnuti zachovávat společně důstojnost, svobodu a základní rovnost lidí všech stavů, ras a náboženství.*

2. *Jsme rozhodnuti odstranit naše vzájemné spory a nahradit je sloučením našich základních zájmů.*

3. *Chceme mezi sebe přijmout všechny ostatní evropské národy, které sdílí naše ideály.*

Poslední věta jasně naznačuje, že není úmyslem autorů ústavního návrhu omezit se na věky na společenství šesti, ale že v daném případě se jedná jen o počátek, o jakési jádro budoucí celoevropské federace.

Po předmluvě následuje osm paragrafů, které jednájí o všeobecných cílech a zásadách evropského společenství. V prvním z nich se praví:

Evropské společenství se zakládá na unii lidu a států, na úctě před jejich osobnostmi, na rovnosti jejich práv a závazků. Evropské společenství je nerozlučitelné.

Tento odstavec je pravděpodobně jedním z nejdůležitějších z celého ústavního návrhu. Svědčí o tom, že budoucí evropská organizace nemá být centralistickým státem, ale naopak syntesou mezi unií států a unií všeho obyvatelstva těchto států. Ve společenství tedy zanikají dosavadní státní jednotky, jeho právními subjekty jsou na jedné straně státy, na druhé straně jednotlivci.

Paragraf dvě ústavního návrhu zní:

Posláním evropského společenství a jeho hlavními cíli je: za prvé, přispět k zachování občanských práv a svobod ve členských státech; za druhé, spolupracovat s ostatními svobodnými národy při zajišťování bezpečnosti členských států proti jakékoliv agresi; za třetí, zajistit koordinaci zahraniční politiky členských států v otázkách, které se týkají existence, bezpečnosti a prosperity společenství jako celku.

Tyto tři zásady svědčí tedy o tom, že hlavním principem společenství je dodržování občanských práv a svobod a že v těchto otázkách musí ustoupit kompetence státní kompetenci evropské. Hovoří se zde také o zahraniční politice. Tento odstavec je již dnes středem časových útoků. Vytyká se mu nejasnost nebo se také namítá, že z něho vyplývají pro evropské orgány příliš velké pravomoci. Z dosavadních diskusí je však jasné, že první evropská federace nemá mít výlučné kompetence v zahraniční politice. Členské státy budou své rozhodování v zahraničních otázkách muset omezit jen tehdy, když půjde o zájem celku. Jinak si podrží svou svrchovanost. Francie nebo Itálie budou mít na příklad i nadále své individuální zastoupení ve velkých mezinárodních organizacích nebo hlavních městech cizích států.

Čtvrtá zásada evropského společenství se týká otázek hospodářských.

Podporovat v harmonii s hospodářstvím členských států hospodářský rozvoj, rozvoj zaměstnanosti a zvýšení životní úrovně. Tohoto cíle má být dosaženo především postupným zřízením společného trhu, při čemž se orgány společenství musí vstříhat všech zásahů, které by mohly způsobit příliš veliké otřesy v hospodářství členských států.

Ústavní návrh se dále odvolává na dnes již

existující mezinárodní organizace, na Evropskou radu, na Evropskou organizaci pro hospodářskou spolupráci a na organizaci Atlantického paktu a žádá, aby s nimi společenství zůstalo v úzkém styku. Nemá být vytvořen nový izolovaný blok, ale naopak, užší celek, který by organicky vyplýval z toho, co už na poli evropské spolupráce bylo vykonáno.

Další důležitou zásadu ústavního návrhu obsahuje paragraf třetí. Praví se v něm, že evropská charta občanských práv, podepsaná v Římě 4. listopadu 1950 v rámci Evropské rady, je integrální součástí ústavy. To opět znamená, že se v nové evropské organizaci klade hlavní důraz na demokratickou strukturu. Mimo to tím společenství šesti navazuje přímo a úzce na dokument, který bude v nejbližší době platit v celé západní Evropě.

Paragraf pátý má již ráz konkrétnější.

Společenství tvoří s Evropským společenstvím uhlé a ocelářským a Evropským společenstvím obranným jedinou právní jednotku, uvnitř které mohou jednotlivé orgány požívat administrativní i finanční autonomie.

To znamená, že dnes již existující a fungující Schumanův plán a budoucí evropská armáda se stanou nerozlučnou součástí, nebo lépe řečeno splynou s politickým společenstvím v jediný celek. Tento paragraf již také vymezuje hlavní kompetence budoucích orgánů společenství. Budou to kompetence, vyplývající ze smlouvy o uhlé a ocelářském a obranném společenství, prakticky tedy svrchovanost v otázkách, které se týkají těžby, výroby a obchodu s uhlím, železnou rudou a ocelí a v otázkách vojenských.

Další paragraf, v pořadí šestý, zní:

Paragrafy ústavy, které hovoří o kompetencích společenství, musí býti vykládány limitativně.

Znamená to jen, že všechny pravomoci, které nejsou v ústavě výslovně uvedeny, zůstávají v kompetenci jednotlivých států. Má se tak zabránit, aby federace nevyužívala eventuelních nejasností v ústavě a nezvětšovala své zásahy do autonomie jednotlivých národních celků.

Sedmý paragraf ústavního návrhu se týká aplikace jednotlivých rozhodnutí evropských orgánů.

Společenství vykonává své funkce v úzké spolupráci se státními správami a prostřednictvím příslušných vlád a ve spolupráci se všemi mezinárodními organizacemi, které mají podobné cíle.

I tento paragraf má být zárukou, že evropské orgány budou vždy úzce spolupracovat s výkonnými orgány členských států.

II.

Orgány společenství jsou parlament, evropská výkonná rada, sbor národních ministrů, nejvyšší soud a hospodářská a sociální rada.

Nejprve o parlamentu. V paragrafu 10. se praví, že parlament hlasuje o evropských zákonech, o resolucích a doporučeních, jakož i o rozpočtu. Mimo to má moc kontrolní. Je složen ze dvou komor, které mají v zásadě stejné pravomoci. První komora, nebo jak se v ústavě říká, lidová sněmovna, je složena s poslanců, kteří zastupují obyvatelstvo šesti států jako celek. Druhá sněmovna neboli senát je složena ze zástupců jednotlivých národů.

V odstavci dvanáctém se praví, že ani poslanci ani senátoři nesmí přijímat od nikoho žádných rozkazů a že musí hlasovat svobodně a nezávisle. Podle právnícké terminologie je tedy v evropském parlamentu vyloučen tak zvaný imperativní mandát.

Poslanci — členové Dolní sněmovny — jsou voleni ve všeobecných, tajných a přímých volbách, kterých se účastní všichni obyvatelé, muži i ženy, bez rozdílu národnosti, náboženství, politického přesvědčení nebo rasy. Podrobnosti volebního systému stanoví až v budoucnosti zákon, který evropský parlament odhlasuje.

Tento odstavec znamená největší pokrok na cestě ke skutečné evropské federaci. Byl také již od počátku diskuse o ústavním návrhu předmětem velikých sporů. Na evropské scéně se totiž po prvé objevuje orgán, který čerpá svou pravomoc přímo z evropského veřejného mínění a který tedy nevznikl sdružením vládních zástupců. Odpůrci tohoto uspořádání namítali, že široké masy evropského obyvatelstva nejsou ještě zralé pro skutečný evropský parlament, a že by tedy bylo lepší, abychom se alespoň pro začátek spokojili s parlamentem, jehož členy by jmenovaly jednotlivé parlamenty členských států. Naproti tomu bylo zdůrazněno — a tato zásada také zvítězila — že parlament, který by vznikl z všeevropských voleb, evropskou myšlenku zpopularisuje víc, než jakákoliv jiná metoda. Snad již příští rok budou občané ve Francii, v Itálii, Německu, Belgii, Holandsku a Lucembursku hlasovat o jediné instituci. Občané Paříže nebo Říma se budou muset po prvé v dějinách soustředit na rozhodování o téže otázce. Mimo to bude mít všeevropský parlament mnohem větší nezávislost na parlamentech a vládách národních a tím také mnohem

větší morální i politickou váhu, než mají dnešní mezinárodní shromáždění.

Funkční údobí evropských poslanců je pět let, pokud nedojde ovšem k předčasnému rozpuštění parlamentu. — Další paragraf jedná o složení Dolní sněmovny. Žádný ze států nesmí mít méně než 12 poslanců a ne více než 70. V zásadě platí, že stejný počet poslanců má mít Itálie, Německo a Francie. Tento počet je 63. Francie však má o 7 poslanců víc, aby se dostalo zastoupení také francouzským zámořským územím. V případě sjednocení Německa by se zvýšil také počet německých poslanců na 70. Belgie a Holandsko mají po 30 zástupců, Lucembursko 12. Pro nejbližší dobu má tedy mít Dolní sněmovna evropského parlamentu 268 poslanců.

V evropském parlamentě bylo tedy upuštěno od absolutního poměrného zastoupení. Itálie a Německo mají stejný počet poslanců i když nemají úplně stejný počet obyvatel. Belgie má čtyřikrát méně obyvatel než Francie, ale má skoro poloviční počet poslanců. Lucemburčanů je přibližně stovvacetkrát méně než Italů, lucemburských poslanců je však jen pětkrát méně. Proč tato nerovnost? Z velmi jednoduchého důvodu. V evropském parlamentě nemá nikdy dojít k tomu, aby velké národy majorisovaly národy malé. Poslanců malých národů jest poměrně více proto, aby zájmy malých národů byly lépe chráněny.

Členové senátu jsou voleni parlamenty jednotlivých členských států. Německý, francouzský a italský parlament zastupuje 21 senátorů, belgický a holandský 10, lucemburský 4. Také senátoři jsou voleni na pět let.

Struktura evropského senátu vykazuje jednu nezvyklou stránku. Ve většině federací jsou členské státy zastoupeny v senátě paritně. Malý kanton Glarus má ve švýcarské horní sněmovně dva zástupce právě tak jako největší kanton bernský. Důvod, proč nebyl pro evropský senát navržen stejný systém je tento: Složení evropské dolní sněmovny zaručuje již samo o sobě, že malé národy neztratí nic na své důležitosti. Absolutní parita v senátě by tedy naopak váhu malých národů nepoměrně zvýšila. Holandsko, Belgie a Lucembursko, mající dohromady asi 18 milionů obyvatel, by mohly znemožnit přání Itálie, Německa a Francie s šestinasobným počtem obyvatelstva.

Paragraf 20 až 25 ústavního návrhu jedná o kvalifikaci, právech a povinnostech poslanců a senátorů evropského parlamentu. Vyjmenujeme jen několik z uvedených zásad: Nikdo nemůže zastávat současně funkci senátora a po-

slance. Evropský poslanec může, ale nemusí být členem parlamentu národního. Členové evropského parlamentu nemohou být členy Nejvyššího soudu, členy sboru národních ministrů nebo členy hospodářské a sociální rady. Tato ustanovení mají zajistit nezávislost poslanců a senátorů.

Evropští poslanci mají v parlamentě právo zákonné iniciativy, právo interpelační a petiční. Poslanci mohou při výkonu své funkce cestovat volně, bez jakýchkoli omezení, po celém území společenství. Nemohou být nikdy pronásledováni pro hlasování nebo názory vyslovené během své poslancecké funkce.

Další část ústavního návrhu jedná o tak zvané Evropské výkonné radě. Ve skutečnosti jde o orgán, který můžeme právem nazývat evropskou vládou. V odstavci 27. se praví, že tato vláda má jen ty moci, které jí vymezuje ústava. Opět jedna ze záruk, aby federace na sebe nenahrnula časem příliš mnoho kompetencí.

Předseda evropské vlády je volen evropským senátem v tajném hlasování. Sám pak jmenuje další členy vlády, mezi kterými nesmí být nikdy víc než dva příslušníci jedné národnosti. Členové výkonné rady se nazývají ministry evropského společenství. Osoba, která zastává funkci evropského ministra, nemůže být současně ministrem ve vládě některého ze členských států.

Jak patrně, stará se ústava pečlivě o to, aby jednotlivé složky společenství nemohly zvýšit příliš svou moc na úkor druhých. Nemůže se stát že by na příklad exekutivu ovládli příslušníci jednoho národa.

Funkční údobí vlády je pět let. Vláda však může a dokonce musí podat demisi, když jí vysloví nedůvěru jedna ze sněmoven evropského parlamentu. Senát musí současně s vyslovením nedůvěry zvolit nového ministerského předsedu a sice absolutní většinou hlasů. Dolní sněmovna vyslovuje nedůvěru třemi pětinami všech poslanců. Podá-li demisi předseda vlády, musí resignovat vláda celá. Předseda však může se souhlasem parlamentu odvolat nebo vyměnit kteréhokoliv z ministrů.

Tyto zásady ztělesňují princip odpovědnosti vlády před parlamentem. Nutnost absolutní nebo třípětinové většiny pro vyslovení nedůvěry vládě má zajistit určitou vládní stabilitu.

Evropská vláda plní svou funkci vyslovením *rozhodnutí*, *doporučení* nebo vyslovením *minění*. *Rozhodnutí* jsou všestranně závazná, *doporučení* jsou závazná jen pokud jde o konečné cíle, ale ponechávají svobodu v methodách, *minění* jsou nezávazná.

Dalším orgánem společenství má být tak zvaný sbor národních ministrů. Tvoří ho členové vlády jednotlivých států společenství. Jeho posláním je koordinace politiky evropské vlády s politikou vlád členských. Existence tohoto orgánu byla často napadána. Je to jakýsi kompromis, který navrhované společenství zbavuje charakteru úplné federace a který dává členským vládám možnost doměrně velkého vlivu na rozhodování vlády evropské. Jeho funkce nejsou dost jasně vymezeny. Autoři ústavního návrhu však upozornili na to, že kompromis je nezbytný pro začátek společenství a pro snadnější ratifikaci ústavy v národních parlamentech.

III.

Aby se zákon stal platným, musí být odhlasován v obou sněmovnách evropského parlamentu, a sice jednoduchou většinou poslanců nebo senátorů. Čtvrtina senátorů může požádat do tří dnů po odhlasování zákona o jeho druhé čtení. V tom případě se zákon stává platným až ve druhém schválení. Zákony vyhlašuje předseda evropské výkonné rady, jinými slovy evropský ministerský předseda. Také ministerský předseda může požádat — v předepsané lhůtě tří dnů — o druhé čtení zákona.

O aplikaci — provedení — zákonů se stará Evropská výkonná rada ve spolupráci s vládami členských států. Za tím účelem může také vydávat nařízení. Evropský parlament může na místo zákonů hlasovat také o doporučeních, která jsou závazná jen pokud jde o konečné cíle a která ponechávají jednotlivým vládám svobodu ve volbě method jejich uskutečnění.

Tato ustanovení jsou celkem jasná a obvyklá ve všech demokratických ústavách. Složitější je již otázka kompetence — pravomoci — budoucího evropského společenství. Je to otázka zásadní, kterou stojí a padá úspěch celého společenství.

První evropská federace má být absolutně svrchovanou — nadřízenou členským státům — jen ve dvou oborech: armáda a obrana na jedné a uhelné a ocelářské hospodářství na druhé straně.

To tedy znamená, že společenství převezme funkce evropské armády a Schumanova plánu. Ve skutečnosti nejde tedy v tomto okamžiku o nové omezení státní suverenity. Schumanův plán — evropské uhelné a ocelářské společenství — již existuje a funguje. Smlouva o evropské armádě byla již podepsána. Itálie, Francie, Německo, Holandsko, Belgie a Lucembursko se již zřekly v těchto oborech své suverenity. Lze se tedy ptát, proč se buduje nová

organisace, když její hlavní principy byly už dávno vtěleny v organisace jiné?

Z jednoduchého důvodu. Už v okamžiku, kdy se hlasovalo o evropské armádě a Schumanově plánu, bylo všem zúčastněným jasné, že natrvalo tyto organisace nemohou existovat o samotě. Jak říkali Francouzi: Už jsme viděli stát bez armády, ale nedovedeme si představit armádu bez státu. Těm, kteří bojují už několik let za sjednocení Evropy, bylo od počátku zřejmé, že ke skutečné evropské jednotě je nutný evropský parlament a evropská vláda. Tento princip narážel ovšem na obtíže. „Veřejné mínění není zralé, musíme postupovat pomalu a obezřetně“ — volalo se ze všech stran. Byly tedy vytvořeny nadstátní organisace nejprve v odvětvích omezených: armáda, uhlí a ocel, eventuálně zemědělství, doprava, energetika. Tomuto postupu se říkalo funkcionalismus. Brzy se však ukázalo, že specialisované organisace nestačí a evropští politikové museli přistoupit ke kroku, který se jim zdál utopickým ještě před dvěma léty: k vytvoření evropské vlády a parlamentu.

Jinými slovy: politické společenství, o kterém se jedná ve Štrasburku a v šesti hlavních městech západní Evropy, má být jakýmsi rámcem pro existující nadstátní organisaci uhelného a ocelářského průmyslu a pro evropskou armádu. Zvláštní parlament Schumanova plánu nebo parlament evropské armády mají být nahrazeny jediným, ústředním parlamentem evropským. Před ním budou také zodpovědny nejvyšší správy obou dílčích organisací. Po dobu prvních dvou let si tyto nejvyšší orgány zachovají autonomii, později se stanou součástí evropské vlády. Prakticky se tedy předseda komisariátu evropského obranného společenství stane evropským ministrem obrany. Předseda Nejvyšší správy Schumanova plánu se stane ministrem těžkého průmyslu v evropské vládě. Smlouva o evropské armádě a smlouva o společenství uhelném a ocelářském se stávají součástmi evropské ústavy. Kompetence evropského společenství politického se tedy řídí podle obou dílčích smluv. To znamená, že evropský parlament a evropská vláda budou svrchovanými v otázkách vojenské výroby, výcviku, v otázkách cel na uhlí a ocel, zahraničních úvěrů pro těžký průmysl atd. atd.

Vláda a parlament evropského společenství nebudou zasahovat jen do otázek vojenských a těžkého průmyslu. Jejich kompetence zasahuje i do otázek zahraničních, finančních a všeobecně-hospodářských. V těchto odvětvích nemá ovšem společenství svrchovanost absolutní. Naopak členské státy si ponechávají právo na konečná

rozhodování na příklad v zahraničních problémech, v určování své celkové hospodářské politiky a podobně. Prakticky ovšem ani tyto pravomoci nezůstanou úplně neomezeny. Orgány evropského společenství jsou pověřeny, aby koordinovaly zahraniční politiku členů. Evropská vláda se dokonce může stát vykonavatelem jednomyslného rozhodnutí sboru zahraničních ministrů. Evropský parlament má v tomto směru funkci poradní. Pokud ovšem některá zahraniční záležitost souvisí s otázkami vojenskými nebo s otázkami uhelné těžby a ocelářské výroby, spadají do výlučné kompetence orgánů společenství. Společenství může proto uzavírat mezinárodní smlouvy — na příklad vojenskou úmluvu se Spojenými státy nebo obchodní dohodu o dodávkách oceli s Velkou Británií. Tyto smlouvy zavazují přirozeně automaticky všech šest členů společenství.

S velkou pravděpodobností se dá tvrdit již nyní, že jakmile vstoupí ústava v platnost, dojde mezi západoevropskými národy k užší spolupráci i na mezinárodním poli.

Další oblastí, do které zasahují pravomoci společenství, jsou finance. Parlament a vláda navrhuje a rozhoduje o rozpočtu společenství. Parlament může ukládat se souhlasem členských vlád i daně, upisovat půjčky a žádat příspěvky od členských států.

Odstavec 82 praví doslova:

Posláním společenství je uskutečnit postupně jednotný trh, jehož hlavní zásadou je volnost pro pohyb osob, zboží a peněz. Za tím účelem se společenství stará o sjednocení finanční, měnové a úvěrové politiky svých členů.

Následující paragraf 83 je velikou novotou a znamená také radikální krok na cestě k úplné federaci.

Občané narození na území společenství od okamžiku, kdy tato ústava vstoupí v platnost, požívají stejných práv na území všech členských států. Totéž platí pro občany, kteří si odbudou službu v evropské armádě.

Prakticky to znamená, že dotyční občané budou moci pracovat, budou se moci usídlit, požívat výhod sociálního zákonodárství, chodit do školy a tak dále v kterémkoli ze států společenství.

Jestliže budou některé členské státy společenství chtít mezi sebou uzavřít smlouvu, kterou by se omezoval hospodářský styk, bude tuto smlouvu muset nejprve schválit Evropská vláda.

IV.

Připravované společenství není mezinárodní organisací tradičního typu, jako byla kdysi Spo-

lečnost národů nebo jako jsou dnes Spojené národy. Obě tyto instituce jsou shromážděním vládních delegátů, shromážděním, které nemá žádnou vlastní moc. Oproti tomu je nejvyšším orgánem navrhovaného společenství parlament, volený přímo všemi občany členských států. Tento parlament rozhoduje suverénně v otázkách vojenských a v otázkách těžkého průmyslu. Francie nebo Německo se nemohou jeho rozhodnutí opřít nebo je znemožnit, tak jak to na př. činí Sovětský svaz v organizaci Spojených národů. Parlament evropského společenství si může svá rozhodnutí vynutit, protože disponuje armádou, úvěry a podobně. Navrhované společenství není dále konfederací nebo obyčejnou unií států. V konfederaci či unii si členské státy zachovávají svou absolutní suverenitu. Orgány konfederace mohou uplatnit jen ta rozhodnutí, ke kterým daly souhlas všichni členové konfederace. A to není případ navrhovaného společenství. Rozhodnutí evropské vlády a parlamentu v otázkách obrany a v otázkách uhlí a oceli jsou neodvolatelná, každá z vlád národních musí je uposlechnout a jim se podřídit, ať s nimi souhlasí nebo ne.

Je tedy navrhované společenství federací v pravém slova smyslu? Z právního hlediska ne, prakticky částečně. Autoři návrhu nechtěli přinést model nějakého ideálního evropského státu, ať už federálního nebo konfederálního, chtěli vytvořit společenství, které by bylo života a vývoje schopné, bez ohledu na název, který mu jednou dají právníci. Jedná se tedy o organizaci zcela nového typu. Čas a lidská vůle ukáží do jaké míry se z této organizace stane federace. Dnes existují v návrhu některé prvky ryze federální — na příklad správa uhlí a ocele nebo otázky vojenské — jiné konfederální — na příklad nutnost jednomyslného souhlasu členských vlád v záležitostech všeobecně hospodářských.

Všechny federace minulosti združovaly státy, které nebyly příliš rozdílné, nebo které byly tak slabé, že ve sjednocení spatřovaly svou jedinou záchranu. Tyto federace vznikaly v údobí nacionalismu, to jest v údobí, kdy vznik nových států byl nepoměrně snadnější než dnes. Naproti tomu jsou evropské státy v druhé polovině dvacátého století mnohde velmi rozdílné. Kromě toho se mnoho lidí dosud domnívá, že největší hodnotou politickou a často i mravní je národní sláva. Autoři návrhu na první evropskou ústavu museli proto nalézt nové řešení, které by se vyhnulo jak nedostačující a obyčejné mezinárodní alianci, tak i vytvoření nějakého evropského supernároda.

Není možné změnit strukturu Evropy ze dne na den. Proto také ponechává ústavní návrh členským státům několik záruk úplné svrchovanosti, tak jak jsou běžné ve starých mezinárodních smlouvách. Již dnes však můžeme předpovídat, že se v budoucnosti rozvine nekrvavý, demokratický boj mezi těmi, kteří by chtěli ponechat národní suverenitu nadále neomezenou, a těmi, kteří by chtěli rozšířit pravomoci orgánů evropských. Prozatím mají obě tendence poměrně volné pole. Přesto však je jasné, že již na počátku své existence se společenství bude radikálně lišit od všech dosavadních evropských organizací. Autoři návrhu o tomto bodě prohlásili následující:

Společenství se zásadně liší od koalice nebo aliance, které se zakládají jedině na mezinárodních smlouvách. Koalice nebo aliance tohoto druhu neodstraní žádné z existujících rozporů a dominuje nebo řídí je vždy nejsilnější člen. Ve společenství, tak jak jej navrhujeme, ponechávají si sice členské státy svůj vlastní způsob života, ale nadvláda jednoho státu nebo skupiny států je uvnitř společenství zcela vyloučena.

Kdybychom měli ústavní návrh vyložit podle starých definicí a starého slovníku, řekli bychom pravděpodobně, že navrhované společenství bude konfederací států, která však bude v několika oborech fungovat jako federace. Švýcarsko, které je beze sporu federálním státem se stále ještě oficiálně nazývá Confedratio Helvetica, tedy švýcarskou konfederací. Jak je vidět nezáleží v praktickém světě příliš mnoho na právním termínu.

Zbývá ještě, abychom se krátce zmínili o některých nevýhodách ústavního návrhu. Nepodařilo se docela jasně vymezit kompetence vlády a kompetence sboru národních ministrů. Jednání o návrhu probíhalo také v poměrně nepříznivé mezinárodní situaci. Studená válka nerí právě tím nejlepším ovzduším pro diskusi tak dalekosáhlého projektu jakým je evropská federace. Další nevýhodou je skutečnost, že realizace návrhů závisí velmi úzce na realizaci smlouvy o evropské armádě. Tato závislost je ovšem oboustranná. Evropské společenství obranné je nerozlučnou součástí společenství politického. Zmínili jsme se však již o tom, že ani evropská armáda nemůže existovat bez evropského parlamentu a evropské vlády, které jsou součástí společenství politického.

Existuje ovšem ještě mnoho jiných bodů, které jsou nebo se stanou předmětem velikých sporů. Musíme si však vždy znovu uvědomovat, že se jedná o projekt tak dalekosáhlý a revoluční, že se bez velikých obtíží prostě obejít nelze.

O IDEI STÁTU RAKOUSKÉHO

ALBERT

NEDÁVNO vyšla kniha Walthera Tritsche „Metternich und sein Monarch“ (Darmstadt 1952) zavdala podnět k napsání této úvahy; jde o dílo velmi poutavě a sugestivně psané, plně podnětů a problémy přímo překypující. Již sama stavba knihy zarazí svou originalností. Není to, jak bychom se snad domnívali, pouhé líčení poměru panovníka a ministra, rozbor jejich spolupráce a rozporů, nebo historie jejich společného politického systému. Autoru šlo o víc — podává nám dvě kompletní biografie, životopis Františka I. (1768—1835) a Václava Klimenta Lothara, knížete z Metternichu (1773—1859) a obě biografie jsou umně zkomponovány v jeden vyšší celek. Pro svůj pracovní postup má Tritsch vážné důvody. Podle jeho koncepce totiž historie sama spojila osudy dvou charakterových protinožců, úzkostlivého pedanta na trůně i lehkomyšlného sukénkáře-diplomata v jednotu nového specifického druhu. Odkázán na vlastní schopnosti, nebo lépe neschopnosti, býval by císař František zavedl svou říši po cestě nepřetržitých porážek do úplné katastrofy a také Metternich, bez korektivu, jakým byl pro něho jeho váhavý mocnář, by se nikdy nebyl mohl vyvinouti v státníka, udávajícího tón celé Evropě — dost možná, že by býval skončil jako duchaplný lev salonu na dvoře některé duodecimální mocnosti, v Parmě nebo Drážďanech.

Oba nedokonalé, jednostranné a nepřilíš úspěšné muže však osud svedl dohromady a hle, jejich vady se nejen vzájemně paralysovaly, nýbrž spoluprací dokonce přeměnily v předností. Rakousko, po Wagramu již již odsouzené k rozkladu, se pod jejich vedením vzpamatovalo, aby se v průběhu několika let stalo protagonistou v mocenském koncertu a hrálo na pevnině roli, o níž se ani Marii Teresii nemohlo zdát. Františkovou smrtí však léta tohoto nového rakouského výsluní jsou završena; za vlády slabomyšlného Naudla, eufemisticky zvaného Ferdinandem Dobrotivým, kancléř Metternich, pozbyv doplňku a protihráče, nemůže než vésti monarchii od deseti k pěti. Revoluce roku osmačtyřicátého znamená neodvratný a logický pád jeho režimu. To je v stručnosti základní idea knihy, která si vynutila nezvyklou formu dvojbiografie.

Domnívám se, že Tritschova kniha přivede každého historika-recensenta, náchylného ke

generelním, černobílým úsudkům a odsudkům, k úplnému zoufalství. Jde totiž o dílo velmi nestejných kvalit. Kapitoly věnované mládí a výchově císaře Františka a vůbec pasáže věnované soukromému životu Habsburků a Metternichově jsou nesporně vrcholnými body knihy. Z každé řádky vyplývá, že autor jest v této materii eminentně „doma“; s bohatým materiálem zachází velmi pečlivě a způsob, jakým mívá příležitosti k levnému psychologizování, imponuje. Jakmile však Tritsch přejde do sféry politické problematiky a líčí a vysvětluje kvasný vývoj revoluční a reakční epochy, úroveň jeho díla ztelně poklesá; jeho výklad je často velmi povrchní a nepřesný. Jak zkrešlena a hlavně jak nedokrešlena jest ku příkladu antithese Metternich—Kolowrat! Aktualisování, jehož se pisatel občas dopouští, vede ke groteskním nehoráznostem. Tak je ku příkladu na str. 108 stát Josefinské éry charakterisován jako ‚Wohlfahrtstaat‘ (snad též s full-employment?), o propagandě, kterou revoluční Francie v rakouském ještě Nizozemí provozovala, říká Tritsch, že velebila ‚französisches Volksparadies‘ (str. 155), což jest zřejmě ohlas sovětského ‚ráje‘, dohodou v Kališi r. 1813 odstoupilo prý Prusko Rusům území na východ od oderské linie (Odra-Nisa?) (str. 470). Vedle takových, pro historika nepřijatelných anachronismů střetneme v Tritschově knize i vyložené nesprávnosti. Na str. 517 s úděsem zjistíme, že autor neví, že kongresové království Polské a trpasličí republika Krakovská byly dva rozličné státy, a o něco dále, na straně 531, se hovoří o protestantských Vlámecích a katolických Valonech! Tyto povážlivé lapsy lze vysvětlit jen nevědomostí, která ve vědecké práci činí hřích . . .

Mám za to, že nedostatky a násilnosti, kterých se Tritsch při svém výkladu rakouské politiky dopustil, nutno v prvé řadě přičísti na vrub jeho ambicím. Jeho biografie à deux si totiž obrala za úkol radikální přehodnocení celé metternišské předbřeznové epochy a zanícený apologeta obou svých hrdinů vrhl rukavici veškeré dosavadní liberálně-nacionální histografii, která po jeho soudu osoby a události nesprávně hodnotila.

Nemělo by smyslu zabíhat do podrobností a

seznamovat čtenáře s detaily Tritschovy polemiky a kritiky — jde o otázky zajímavější pouze odborníka. Spokojíme se proto s nastíněním Tritschova ideového stanoviska. Je, abychom tak řekli, odpůrcem Metternichových odpůrců — je sžíravým kritikem ideí a snah liberálního měšťáctva, které napadá z křesťansko-traditionalistické platformy, jako zastávce nadnacionálního rakouského státu. Trpce vyčítá nacionalistům všech barev rozbití monarchie, které nutně vedlo k ruské preponderaci v evropském středu a je nepřitelem jak velkoněmecké, tak maloněmecké, pruské koncepce. Tritschův postoj je pochopitelný z lidského i vědeckého hlediska. Za dnešní situace, kdy po zhroutilí Hitlerova dobrodružství Rakousko a Vídeň již po několik let vychutnávají slasti okupačního režimu, je jasné, že postižení přímo dychtí po dobách, kdy v Schönbrunnu vládli Habsburkové a kdy jejich země a jejich hlavní město byly jádrem dunajského imperia. A také vědecky lze Tritschovu reakci vysvětlit — žijeme v době, kdy liberalismus zmizel resp. mizí v starém železe, a kdy revize soudů liberální historiografie probíhá současně v mnoha zemích. Mnohé, co kdysi bylo prokřeseno ve jménu hodnot, dnes znehodnocených, jest dnešnímu člověku ne-li sympatické, tož alespoň pochopitelné.

Je proto nasnadě, že kniha Tritschova, právě tak jako jiná díla s obdobnou tendencí, nebude pro intelektuály naší generace bez přitažlivosti. Do jisté míry je to možno vítat, neboť ničím jiným se úsudek historika netříbí tak jako právě relativisací a kritikou ustálených mínění, podnětem specifickými generačními zkušenostmi — historie je věčná diskuse v níž názory, s počátku stranicky přihrocené, v průběhu doby ztrácejí svou apodikticitu. Namane se ovšem otázka, zda Tritschovo radikální přehodnocení předbřeznové epochy je opravdu konstruktivním přínosem k diskusi, o níž právě bylo hovořeno? Zda pochopení pro éru dožívajícího feudalismu nebylo provázeno nepochopením údobí liberálního?

V jednom bodě lze zcela určitě odpovědět kladně na tuto otázku. Tritschův postoj k národnostní problematice monarchie a jeho velení nadnacionálního charakteru mocnářství spočívají na falešných premisách a jsou podepřeny vratkými argumenty. Jelikož jde o otázky, s nimiž si přemnozí nevědí rady a s nimiž jest nezbytno se vyrovnati, domnívá se pisatel této statě, že bude lépe opustit půdu recenze, která jinak byla vhodným úvodem, a podívat se věci blíže na kloub. Tím spíše, když se nevyhneme určité reakci na článek Dra Žáka

„ČSR a Střední Evropa“, uveřejněný v posledních číslech „Skutečností“.

*

Habsburské imperium na Dunaji rostlo a šířilo se téměř tímž způsobem, jakým se u nás, za chmurných dob kapitalismu, stával z chudého chalupníčka zámožný statkář — přiznáním, koupí, dědictvím a případnou parcelací zkrachovavších sousedů. Již Matyáš Korvín vtipkoval: „Bella gerant alii, tu felix Austria nube!“ a ani v pozdějších časech tomu nebývalo jinak. Je zajímavé, že ze zemí, které v předvečer první světové války byly součástí císařství rakousko-uherského, ani jediná nebyla získána čistokrevnou expansí; vždyť i dobytí tureckých Uher za slavné éry Evžena Savojského, bylo vlastně reconquistou!

Nikdo nebude Habsburkům vyčítat, že svou říši rozšiřovali jinak než násilnými výboji (právě tak jako pochvala by byla děláním ctnosti z nouze); skutečnost, že mocnářství bylo budováno rozšafným hospodařením panovnického domu, jest však pro pochopení nejnítěrnější politické substance rakouského soustátí nadmíru důležitá. Neboť tato říše vděčila za svou existenci jen a jen dynastickému úsilí rodu habsburského — nikoli pouto kultury, jazyka a krve, nikoli geografický automatism prostorové sounáležitosti, nikoli síla programově zaostřené státní ideje nebo dobrovolný srůst slabých a ohrožených, nýbrž feudální koncepce rodového fideikomisu byla tmelem podunajského slepence. V tomto ohledu bylo mocnářství v Evropě osamoceným fenoménem a neudiví, že jeho svéráznému charakteru nebylo porozuměno; počínaje osmnáctým stoletím, čím více ztrácel stát v Evropě patrimoniální rysy, tím horečněji se hledala objektivní raisona pro říši tak imposantní — a tak nesourodou. Bylo nutno ospravedlnit existenci rakouského státu nějakou vznešenou misí — jednou bylo dunajské mocnářství záštitou křesťanské Evropy před osmanským nebezpečím, jindy hrází proti ruské penetraci a panslavismu, jindy opět zprostředkovatelem německé kultury zaostalým barbarům na východě. Není třeba zvláště zdůrazňovat, že zmíněné snahy byly typické „Hineininterpretierung“ — Habsburské imperium mohlo, za určitých okolností a po určitou dobu, zastávat jednu z uvedených funkcí, povyšovati je však na státní raisonu mocnářství, znamená znásilňovat historii.

Habsburská říše neměla poslání v ideologickém slova smyslu a nebyla (v tom se liší od

communis opinio) ani zdaleka přirozeným zeměpisným celkem — tím byly svatoštěpánské Uhry a České království, nikdy však konglomerát, k němuž na př. patřila Halič nebo Tyrol. Monarchie rakouská byla a zůstala státem po výtce dynastickým — rodovou državou domu habsbursko-lotrinského, feudálním fideikomisem povzneseným na mocenské niveau. Je možno představit si Francii bez Bourbonů, Anglii bez Stuartů, Nizozemí bez Oranžského domu a též Prusko bez Hohenzollernů — říše rakouská, resp. rakousko-uherská, bez Habsburků jest však pojem zcela absurdní.

V epoše liberalismu a nacionalismu nebylo Rakousko pouze anachronismem, nýbrž jako vyložená negace nových snah a ideí překážkou, kterou za každou cenu třeba odstraniti. Na druhé straně Metternich i František chápali, jaké smrtelné nebezpečí pro jejich stát se strany liberalismu a nacionalismu hrozí a dělali to, co v zájmu sebezáchovy shledali za nutné. Poporování tenkou vrstvou aristokracie a dynastií věrným úřednictvem a klerem, bránili emancipaci třetího stavu, brzdili uvědomování národnostní, persekvovali stoupence moderních názorů a snah, censurovali, zavírali a šikanovali. Je pravda, že předběžný teror ve srovnání s terorem totalitním dopadá jako biedermaierovská idylka, že utrpení Silvia Pellica (nebo, chcete-li, Karla Havlíčka Borovského v době o něco pozdější) se generaci, která zná Bergen-Belsen a sovětské otročí tábory, jeví jako „úpění“ v uvozovkách. Primitivní státní aparát před více než sto lety nemohl rozpoutat takové peklo jako mamutí superstát dnešní — leč příčinou toho byla jeho nedokonalost a nikoli jemnocit jeho ředitelů. Vůle k útlaku a vůle k ovládnutí byla tehdy jako dnes nesporná.

Revoluce roku osmačtyřicátého otřásla žalářem národů v základech; jedině zaostalost porobených národností, jejich vzájemná řevnivost a pýtky a zejména iluze austro-slavismu zachránily imperium před rozkladem.

Byl to však pouhý odklad exekuce. Nezbytné ústupky na poli sociálním, politickém a nacionálním, k nimž za vlády Františka Josefa muselo dojít, na trvalo nikoho neuspokojily: nase proti tomu modernisace, ač částečná a nedostatečná, byla s to urychlit a zintenzivnět rozpad ústrojí dynastického státu. Po nezdařených pokusech o upevnění říše absolutistickými metodami (Schwarzenberg, Bach), po katastrofách v Itálii a Německu, po polovičaté operaci dualismu pochopil František Josef, že jakákoli radikálnější kura by pacienta stála život. Resigno-

vaný kvietismus, pověstné „Fortwursteln“ hraběte Taaffe, taktické využívání národnostních a sociálních rozporů, byly jedinou politikou, kterou umírající monarchie si mohla dovolit. Toto umné oddalování neodvratného konce bylo jakoby personifikováno postavou staříckého mocnáře s mrožími vousy, panovníka, který po desetiletí byl svým poddaným, jakož i nejbližšímu okolí, mythem. On sám tušil, že říše ho nepřežije, a pokud žil, mělo vše raději zůstat při starém. Teprve na samém sklonku vlády Františka Josefa osobnosti optimistické a lehkovážné, Berchthold a Conrad, v naději, že isoiovaná vojenská akce proti Srbsku bude s to ztrouchnivělou říši regenerovat, vmanévrovaly imperium do války, jež přivodila násilné rozuzlení.

Bylo možno před r. 1914 dynastický stát habsburský reformovat, bylo možno přebudovati jej ve federaci, v poctivé a demokratické společenství národů středního Podunají? Již povrchní pohled na národnostní mapu Rakousko-Uherska dosvědčí, že by to býval úkol nadlidský. Vedle oblastí s vyloučeným, ryzím národnostním charakterem byla rozlehlá území smíšená, často tak, že jakékoli rozhraničení by bývalo zcela násilným aktem, a dále národnostní ostrůvky a ostrovy. Co s jihlavskými Němci, s Kočevje, s Banátem, Těšínskem nebo východní Haličí, co s Bukovinou? Asimilovat nebo vysídlit? Obojí takové řešení, pokud by ve světě před 1914 bývalo myslitelné, by vyvolalo řetězovou reakci konfliktů a frikcí, na něž by rakouské soustátí zašlo.

Neboť nešlo pouze o řečový problém, nýbrž o problém s významnými historickými, nacionálními a sociálními aspekty. Představte si jenom Halič na východ od Sanu: židovské a německé menšiny v městech, polské velkostatkářstvo a „szlachta“, rusínské rolnictvo. Spokojit se v takovém případě přiřčením nacionální autonomie podle osobního principu, t. j. každé z národností dáti stejná práva aniž by se uplatňoval princip teritoriálního rozhraničení, znamenalo by negovat státní aspirace národností, jejich kulturní a sociální nerovnost. Stejně nesnáze jsme měli ostatně i v českých zemích; nešlo jen o protiklad Němec-Čech, nýbrž také o okolnost, že velkostatek byl v rukou zněmčelé šlechty a fabriky majetkem německých a židovských podnikatelů. Spravedlivé národnostní řešení znamenalo tudíž i radikální sociální přestavbu a demokratisaci politické správy; že se císařství z Boží milosti k takovému kroku nedovedlo odhodlat, že v tom právem vidělo sebevražedný čin, mu nemůžeme vytýkat. Bylo

osudem dynastického státu, aby čekal na ráni z milosti, již mu zasadí osmnáctý rok.

*

Rozpad Rakousko-Uherského mocnářství byl aktem politické hygieny; base onoho státu byla příliš absurdní, než aby mohl v Evropě XX. věku vůbec existovat. Na tom nezměnila ničeho ani skutečnost, že existoval téměř čtyřista let.

Po neblahých zkušenostech, které národy podunajské po pádu habsburského mocnářství prodělaly, po nacistické invasi a ve znamení sovětské nadvlády lze často slyšet hlasy, žalostící nad rozpadnutím Dunajského imperia. Nejsou to jen ti, kdož v r. 1918 byli sraženi s vysokého kothurnu a kteří jediní mají plné právo lkát nad rozlitym mlékem, nýbrž také dobromyslná, o rakouské někdejší problematice ničeho nevědoucí cizina — ba, a to zaráží nejvíce, také mnozí českoslovenští emigranté přicházejí ke křížku, litují Rakousko-Uherska a projektují pro budoucnost jeho obnovu. Jakoby mocnářství, které po 1866 v Evropě pranic neznamenalo, bývalo mohlo mít sílu opřít se hitlerovské expansi a zabránit bolševickému pronikání!

Nebudeme utrácet čas polemikou s československými defaisty — ve studii Dr. Žáka byl velmi pěkným způsobem ukázáno na slabiny jejich argumentace. Chtěl bych jen poukázat na aspekt, který v ekonomicko-politicky zaměřené stati Žákově nemohl býti uplatněn. Samostatné, suverenní Československé republiky nám bylo zapotřebí jako soli; abychom jako národ politicky vyspěli, abychom si uvědomili svou pozici ve světě, abychom se naučili státnické odpovědnosti a střásli se švejkoviny. Žel Bohu, podmínky, v jakých nám bylo o udržení republiky posledních třicet let zápolití, byly více než nepříznivé (nezávisle na rozpadu Rakousko-Uherska), posice demokratického ostrova byla po několika málo letech ztečena teroristickým režimem a katastrofy znemožnily, aby se československý národ ve svém celku osvědčil zralým a sebevědomým. Třicet klidných let, po nichž volal T. G. Masaryk, nám historie do vínku věru nedala . . .

Historik evropsky orientovaný, avšak sílu národního ideálu v minulosti ani v přítomnosti nepodceňující, chápe, jak významnou úlohu, přes všechny nedokonalosti a potíže s tím spojené, hrálo rozbití heterogenního dynastického státu v střední Evropě. Jak právě rozpadem útvaru,

k zániku tak jako tak odsouzeného, byly uvolněny tvůrčí energie slovanských národů, za Rakouska subalterních a zaostalých, jak blahodárný byl pád německé a tím spíše maďarské hegemonie, která se opírala o feudální společenské síly neschopné vývoje, neschopné pokroku.

*

Jaké bude příští politické uspořádání v střední a východní Evropě, až, jak věříme, komunistická nivelisující tyranie bude vyvrácena? Vše záleží na tom, jak daleko bude evropský Západ se svou integrací. Jestliže bude uskutečněna politická a hospodářská federace, alespoň svými podstatnými rysy odpovídající našim tužbám a snům, nemá pro nás, Poláky, Maďary atd. smyslu trvat na nacionální suverenitě; přistoupení k této federaci bude příkazem zdravého politického rozumu. Evropská federace jediné je schopna vyřešit na vyšší rovině problémy tak palčivé jako národnostní vůbec a česko-, nebo polsko-německý zvláště; jediné zapojení do tohoto vyššího hospodářského celku může stimulovat výstavbu, resp. přestavbu našeho národního hospodářství, o redemokratisaci a nových kulturních impulsech ani nemluvě. K Západu náležíme svou historií a duchovní tradicí. Jednu věc však při tom nezapomínejme: medialisovaný národní stát je nižší jednotkou na níž bude spočívat a již snad spočívá Evropská federace. V tomto ohledu se bude stavět na dědictví Evropy z roku osmnáctého a nikoli na tradicích habsburského mocnářství.

Anebo — Evropa šesti nebo více států se neuskuteční a politická roztržičnost přežije i pád sovětské moci ve středu světadílu. Kdyby k takové neblahé a politováníhodné situaci mělo dojít, nebudeme moci dělat nic jiného, než vařit svou suverenní polévku z toho, co dům dal; to znamená dělat alianční a nacionalistickou politiku starého stříhu, uzavřít spojení s Poláky, příp. s Jugoslavií proti velmi reálnému německému nebezpečí, zbrojit a zbrojit. Přeměnit se v zájmu sebezáchovy v středoevropské Prusko; třetí kapitulaci bychom totiž jako národ nepřežili. V případě, že by německé mocenské aspirace v Podunají vedly k ozbrojenému konfliktu, museli bychom být rozhodnuti bojovat o svou nezávislost i za nejbeznadějnějších podmínek.

Ani při této druhé alternativě pro nás restitace habsburského mocnářství, byť v nejmodernější

formě, prostě nepřichází v úvahu. Prodělali bychom na tom politicky a hospodářsky a zneuctili tím zároveň naši národní a politickou tradici. Proti eventuální německé expansi (ať již jen ve formě nějakého, pro nás nevýhodného, „vyrovnání“) by nás spolek s Rakušaný a Maďary nechránil, naopak, náš jižní soused by nám vpadl do zad — byli bychom dále, jako největší a nejpokročilejší člen federace systematicky majorisováni. Také hospodářsky by nám dunajská federace nic dobrého nepřinesla; po horečné bolševické industrialisaci Maďarsko nebude odběratelem našich průmyslových výrobků, nýbrž v mnohém ohledu spíše konkurentem. A vůbec, kolibří federace tří nebo čtyř středoevropských státčků by byla spojením nevýhod národního státu s nevýhodami federace; mluvíme-li dnes

o federaci, máme tím na mysli jednotku rozsahu alespoň kontinentálního, nikoli nějaké větší vydání Švýcarska s nějakými čtyřiceti miliony obyvatel.

Mám za to, že „rakouské“ tendence, které se spíše na periferii nežli v centru naší emigrace sporadicky vyskytují, lze charakterisovat jako bažení po egyptských hrncích příjemné neodpovědnosti, zápečnosti a malosti ve chvílích, kdy národ, zvolivší samostatnost, se na nebezpečné a riskantní cestě dějinami ocitá v poušti mezinárodních katastrof, krisí a otřesů a kdy je nutno myslet na ideál a ne na ochranu vlastní pokožky. Je ovšem záhodno, aby malověrní si to co nejdříve uvědomili a zastyděli se nad svou omezeností . . .

PAVEL JAVOR :

HŘBITOVY

Ticho je tu, ticho tisové.
Co nám připomínáš, hřbitove ?
Kdo se za přeludem slávy řítí,
nikdy pravé štěstí nepocítí,
mír a pokoj, tvůj klid tisový,
jenž je za myšlenkou, za slovy.

Zlého času setba větrná
nedala nám uzrát do zrna.
Jenom bouře, jenom nepohody
očesaly naše mladé plody,
naše činy bledně nezralé.
Jak jsme, Bože, malí v lásce Tvé !

Do bolesti po pás vnořeny,
ženy jdou. A smrti kořeny
dosahují z vaší vlhké drti
k jejich srdcím. Cítí dotek smrti,
ale jejich ústa zžíznělá
větší láskou se snad nechvěla . . .

V jejich posvěcených stopách jdem,
usmíření se svým osudem,
nevědoucí, zachvácení žízní,
blížíme se ke své chudé Sklizni.
Vše je marnost. (I vy, verše mé !)
Běžíme a nedoběhneme . . .

Až ukončí naše výpravy
smrti dech (nasládlý, sžíravý),
naše lásky v půlnočních tmách bdící,
vymřou s námi kdesi po přeslici,
v cizím světě, kde jsou zaváty
steskem, jako sněhem akáty . . .

*

Ticho je tu, ticho za slovy.
Doma kvetou jinak hřbitovy !
Tady běží cesta javorová
od továrny přímo do hřbitova,
ale u nás doma, jako snem
zrosený jste vonným heřmánkem,

tiché lípy nad vámi se klenou,
cítím vaši náruč rozpřaženou,
jak nás, rodné, domů vítáte.
Sníme o vás po tolikáté,
když se večer ukládáme k spánku
do snů, které voní po heřmánku . . .

U nás večer, kdy se dálky tmějí,
hřbitov voní lehce po šalvěji,
kváskem, kterým chutná čerstvý chléb.
Jsme té zemi kladivo i tep,
chudou sklizní kamenitých polí,
jsme té zemi její hořkou solí

a cítíme slzu kanouti —
Aspoň zemřít, když ne padnouti . . .

MĚNOVÁ REFORMA V ČSR

M. JANSKÝ

Cílem tohoto článku je podat ryze hospodářský obraz opatření, ke kterým sáhla československá komunistická vláda 30. května 1953. Tato opatření byla patrně provedena ne jenom z hospodářských, nýbrž též z politických důvodů. Politickými a sociologickými důsledky se však tento článek nezabývá.

ÚVOD.

HOSPODÁŘSKÁ opatření, která vyhlásila československá komunistická vláda 30. května, nejsou jen drastickou měnovou reformou, nýbrž konfiskací většiny zbývajících soukromého majetku obyvatelstva a hlubokým zásahem do celého národního hospodářství. Lze rozlišit pět hlavních zásahů:

Za první: Všeobecná deflace cen, mezd, privilegovaných pohledávek, privilegovaných vkladů a ostatních peněžních hodnot v poměru 5:1.

Za druhé: Drastická redukce oběživa a potenciální kupní síly obyvatelstva. Toto opatření lze popsat spíše jako konfiskaci peněžního soukromého majetku, než jako opatření měnové.

Za třetí: Úplná repudiace vnitřního dluhu.

Za čtvrté: Stanovení nového zahraničního kursu československé koruny; úřední kurs nové měnové jednotky je revalvován v poměru 1:7, tedy více než kolik činí revalvace vnitřní hodnoty koruny.

Jako zvláštní opatření se zavádí nová struktura manipulovaných cen a mezd a nová organizace zásobování.

Všechna tato nová měnová, konfiskační a zásobovací opatření budou mít za následek nikoliv jen jednorázové, nýbrž trvalé snížení životní úrovně.

1. VŠEOBECNÁ DEFLACE HOSPODÁŘSKÝCH ČÍSEL.

Podle paragrafu 4. zákona o nové měnové reformě z 30. května se přepočítávají mzdy, služné a jiné odměny, rodinné přídatky, pense, stipendia a podpory, jakož i ceny, daňové a jiné sazby, tarify a peněžní částky, stanovené v právních předpisech a znějící na československé koruny, od 1. června 1953 v poměru 5 starých korun za jednu korunu novou. Znamená to, že všechna hospodářská čísla před prvním červnem a po prvním červnu mohou být srovnávána v poměru 5:1. Formálně se tedy koruna ve vnitřním hospodářství zhodnotila o pětinasobek.

Skutečná kupní síla nové koruny se však musí odhadovat s ohledem na novou cenovou úpravu, kterou popíšeme v bodě 5 naší úvahy.

Všechny hodnoty, které podle komunistického nařízení se redukují v poměru horším než 5:1, se tedy částečně nebo zcela konfiskují.

2. REDUKCE PENĚŽNÍCH HODNOT.

a) *Oběživo.* Hotovosti se v zásadě vyměňují v poměru 50 starých korun za jednu novou. Znamená to devadesátiprocentní konfiskaci hodnot hotových peněz. Jestliže se totiž dostane za sto starých korun dvě koruny nové, které mají, jak jsme výše uvedli, formálně pětinásobnou hodnotu a odpovídají tedy deseti korunám starým, zůstane vlastníkům jen jedna desetina. Konfiskace 90% skutečné hodnoty hotovostí se vztahuje nejenom na soukromé osoby, nýbrž též podle vyhlášeného zákona na všechny podniky, jak státního tak družstevního sektoru. Tím se má zřejmě zabránit úniku hotových hodnot před konfiskací tím, že by je jednotlivci převedli na JZD nebo podniky. Je pravděpodobné, že státní a jiné komunisty kontrolované podniky měly v době peněžní reformy hotovostí jen velmi málo a nebyly tedy touto konfiskací postiženy. Naopak konfiskace devíti desetin hotovostí zcela ruinovala staré lidi a těžce postihla veškeré obyvatelstvo vzhledem k rozsáhlé thesauraci hotových peněz. Podle různých odhadů drželo civilní obyvatelstvo v Československu v hotovosti asi 50 až 100 miliard korun, jako thesaurované hodnoty.

Jedinou celkem nepatrnou výjimku z 90% konfiskace hotovostí je, že občanům, kteří nepoužívají námezdní práce a nebyli vyloučeni ze zásobování na vázaném trhu, a jejich rodinným příslušníkům se vymění po 300 korunách starých peněz na osobu v poměru 5 starých korun za jednu korunu novou, tedy bez formálního zkrácení. Tato nepatrná částka však představuje celkem sotva dvě setiny oběživa, podlehajícího výměně.

b) *Vklady.* Neprivilegované vklady se redukují podle výše. Až do pěti tisíc platí směný

poměr 5:1, to znamená, tyto základní částky se přepisují na novou měnu v nominální výši jedné pětiny a tedy bez konfiskace části jejich hodnoty. Při vyšších vkladech se směnný poměr postupně zhoršuje, až částky, převyšující 50 tisíc korun, se přepisují na nové vkladní účty v poměru 1:30, což znamená, že se z nich konfiskuje 83.3%. Je zajímavé, že zvláštní úprava platí pro vklady obyvatelstva, vložené na nové vkladní knížky po 15. květnu. Tyto vklady se přepočítávají v poměru 50:1, to jest s 90% konfiskací, podobně jako hotovosti. Toto zvláštní opatření lze vysvětlit tím, že pověsti o měnové reformě se patrně rozšířily již v polovině května a část obyvatelstva uložila své thesaurované hotovosti do peněžních ústavů v naději, že tím dosáhne méně nevýhodného směnného poměru. V této souvislosti je zajímavé, že podle došlých zpráv nesměla část úředníků pražského ministerstva financí opustit v posledním týdnu května své úřadovny v Letenské ulici. Příprava měnové reformy a ostatních hospodářských opatření si vyžádala jisté doby delší než jednoho týdne a nařízení, že komunističtí úředníci nesmějí ani v noci opustit ministerstvo, bylo patrně vydáno teprve když komunisté zjistili, že zprávy o chystaném měnovém zásahu pronikly do veřejnosti.

V poměru 50:1, tedy s 90% konfiskací, se přepočítávají též vklady na zvláštních účtech, na které se povinně ukládaly částky za prodej nebo nájem nemovitostí, které dosud zůstaly v soukromém vlastnictví.

Zvláštní ustanovení platí pro privilegované vklady, ke kterým patří vkladní knížky z pravidelného závodního spoření, vklady z kroužků školního spoření, vklady, na které byly vypláceny premie laureátům státních cen a konečně peněžní prostředky na účtech státu, státních zařízení, národních, komunálních a družstevních podniků a jednotných zemědělských družstev třetího a čtvrtého typu. Tyto vklady se přepočítávají v obecném deflačním poměru jedna ku pěti, tedy bez zkrácení jejich hodnoty. Naopak však vklady jednotných zemědělských družstev prvního a druhého typu, to jest JZD, které mají ještě skutečný družstevní charakter a nikoliv povahu kolchozů, se přepočítávají se stejným konfiskačním koeficientem jako u soukromých osob.

c) *Životní pojistky.* Premie životního pojištění, které se podle platných předpisů mají vyplatit v Kčs a nikoliv na vázané vklady podle první měnové reformy z roku 1945, se přepočítávají v poměru 20:1, to jest se 75% konfiskací.

d) *Pohledávky.* Závazky obyvatelstva vůči státu, národním a jiným podnikům a ostatním

komunisty kontrolovaným hospodářským či jiným organizacím, se přepočítávají v poměru 5:1, takže jejich formální hodnota se vzhledem k všeobecnému deflačnímu koeficientu nemění. Stejně tak se přepočítávají a zůstávají tedy zachovány pohledávky mezi těmito podniky a státními a jinými veřejnými organizacemi navzájem. Naopak však pohledávky obyvatelstva vůči těmto státním a jiným komunistickým organizacím, na příklad nároky na náhradu škody, částky za výkup, nevybrané mzdy, honoráře, premie a pense z minulosti, se přepočítávají v poměru padesáti starých korun za jednu korunu novou, to jest opět s 90% konfiskací. Stejně tak zkracuje komunistický erár vlastníky dosud nepoužitých poukázek do Daxexu, které se vyměňují v poměru 50:1. Tento poměr znamená, že při poukázkách, které byly vystaveny před 30. květnem, avšak kterých se použije až po 1. červnu, se poskytuje za 1 dolar jen jedna nová koruna.

O redukci pohledávek ciziny vůči československým dlužníkům pojednáme ve čtvrtém bodu této úvahy.

3. REPUDIACE VEŘEJNÉHO DLUHU.

a) *Zrušení hodnot vázaných při první měnové reformě v roce 1945.* Všechny vázané účty a ostatní vázané hodnoty z doby první měnové reformy roku 1945 se naprosto a bez náhrady ruší pro veškeré obyvatelstvo. Ztráty, vzniklé zánikem těchto závazků veřejným komunistickým organizacím, vypořádá vláda. Likvidační fond měnový, který převzal od Fondu národní obnovy závazky z vázaných účtů, se ruší. Toto opatření je doznáním, že Fond národní obnovy, zřízený 1. 1945 se souhlasem komunistů, naprosto nesplnil svůj úkol. Tento fond měl použít majetku, který byl konfiskován Němcům, tak zvaným kolaborantům a zrádcům, k sanování a postupnému uvolňování vázaných vkladů. Je nyní jasné, že komunisté použili konfiskovaného majetku k jiným účelům, než jak bylo stanoveno podle zákona o první měnové reformě.

b) *Zrušení státních a jiných veřejných dluhopisů, vydaných i po roce 1945.* Dokonce i všechny nové dluhopisy československého státu, vydané po roce 1945, jakož i dílčí dluhopisy a zástavní listy, vydané po roce 1945 bývalými úvěrními ústavy a převzaté později přímo nebo nepřímo státem, se zcela a bez náhrady ruší. Tato naprostá repudiace celého vnitřního státního dluhu je ve skutečnosti 100% státním bankrotem. K takovému drastickému opatření nepřikročil při své měnové reformě kromě Československa ani jeden komunistický stát.

4. NOVÝ ZAHRANIČNÍ KURS ČESKOSLOVENSKÉ KORUNY.

Kurs nové koruny je definován v poměru 1.80 Kčs za jeden rubl. Na tomto základě určuje státní banka poměr československé koruny k ostatním měnám. Znamená to, že napříště bude úřední kurs dolaru 7.20 Kčs, ačkoliv by podle všeobecného deflačního koeficientu měl být deset nových korun (až dosud byl kurs dolaru, jak známo, 50 Kčs).

Vnitřní hodnota koruny se tedy formálně zhodnocuje pětikrát, avšak zahraniční hodnota se zhodnocuje sedmkrát. Tato vyšší revalvace zahraničního kursu by při tržním hospodářství vedla k zvýšení exportních cen a tím k omezení schopnosti soutěže na zahraničních trzích. Československé monopolní společnosti pro zahraniční obchod ovšem mohou snížit prostě vývozní ceny v korunách tak, aby se tím československé zboží pro zahraniční kupce nezdrazilo. Ztráty, které z toho vyplynou výrobním podnikům, bude pravděpodobně krýt stát jako dosud. K podobnému opatření sáhli komunisté již roku 1949. Tehdy byly devalvovány západoevropské měny. Komunistická pražská vláda tvrdila, že československá koruna je tak pevná, že ji není třeba v poměru k dolaru devalvovat, ve skutečnosti však snížila exportní ceny o jednu třetinu, což přibližně odpovídalo devalvaci západoevropských měn.

Lze těžko vypočítávat možné důvody, proč komunisté nyní revalvují úřední zahraniční kurs koruny víc, než by odpovídalo domácím formálnímu zhodnocení. Korunové pohledávky ciziny se podle výslovného ustanovení článku 28 směrnic ministerstva financí k zákonu o peněžní reformě z 30. května 1953 přepočítávají v poměru pěti starých korun na jednu korunu novou, kdežto, jak jsme uvedli, úřední zahraniční kurs koruny se zhodnocuje theoreticky na sedminásobek. Takovýchto pohledávek je však,

aspoň v poměru k Západu, poměrně málo. Většina pohledávek, na příklad náhrada za znárodnění, je stanovena ve švýcarských francích, anglických librách a jiných západních měnách.

Jedním z dílčích důvodů pro revalvaci zahraničního kursu může být operace Darexu. Vzhledem k značnému poklesu normálního obchodního styku Československa se Západem byly Darexové poukázky, posílané československým občanům jako dar z ciziny, dosti významným zdrojem československých příjmů tvrdých valut. Jestliže se ceny v Darexu nezmění, bude od 1. června komunistický stát na Darexových obchodech vydělávat o dvě sedminy více, a nákup pro spotřebitele v Darexu bude o dvě sedminy méně výhodný (jestliže se nepřihlíží k nové cenové úpravě na novém volném trhu).

5. NOVÁ ÚPRAVA ZASOBOVÁNÍ, CEN A MEZD.

Zároveň s vyhlášením peněžní reformy byl v komunistickém Československu zrušen prodej potravin a spotřebního zboží na lístky za nízké ceny. Na místo dosavadního dvojího trhu — levného na přiděl a velmi drahého volného — se zavádí jediný trh s jednotnými cenami. Podle úřední komunistické zprávy budou ceny na tomto jednotném trhu u potravin v průměru o 31 procent a u průmyslových výrobků o 37 procent nižší než dosavadní ceny volné. Naopak lze však lehko spočítat, že nové ceny budou někdy až o 400 procent vyšší než dosavadní ceny přidělové.*

Je jasné, že odnětím přidělů za nízké ceny se velmi sníží reálná mzda, a tím životní úroveň v budoucnosti. Je těžko posoudit, o kolik se celkem zvýší životní náklady, poněvadž podíl nákupů na levném vázaném trhu a na drahém volném trhu není pro jednotlivé kategorie obyvatelstva znám. Odhadujeme zhruba, že skutečné výdaje horníků, hutníků a ostatních děl-

* Zde je srovnání cen hlavních potravin:

(Dosavadní ceny redukovány v poměru 5:1 podle obecného deflačního poměru mezd a všech peněžních hodnot.)

V nových korunách:

Druh a množství	dosavadní cena na přiděl	dosavadní volná cena	nová jednotná cena
Máslo 1 kg	20.—	96.—	44.—
Zadní hovězí 1 kg	12.—	50.—	25.—
Mouka pšeničná 1A	3.80	7.60	6.—
Cukr 1 kg	3.—	28.—	14.—
Káva 1 kg	—, —	300,—	300,—

níků, kteří dosud měli zvláštní přiděly potravin i textilu a ostatního spotřebního zboží se nyní zvýší u potravin asi o 80 procent, u průmyslového zboží asi o 40 procent. Normální dělníci budou muset nyní vydat celkem na potraviny asi o 50 procent a na textil, obuv a ostatní průmyslové spotřební zboží asi o 30 procent více než kolik dosud vydávali celkem na svou spotřebu, krytou jednak na vázaném, jednak na volném trhu. (Tato procenta jsou počítána již s přihlédnutím k všeobecnému deflačnímu koeficientu 5:1.)

Pražský komunistický režim vyhlásil na omluvu tohoto jasného pronikavého snížení životní úrovně pracujících zvýšení mezd, které činí u horníků nejvýše 70 hal. za hodinu a u ostatních dělníků se pohybuje od 34 do 60 hal. za hodinu. U zaměstnanců s měsíčním platem do 1000 Kčs činí zvýšení 60 Kčs, s platem do 1200 Kčs 40 Kčs a u vyšších měsíčních platů se neposkytuje vůbec žádné zvýšení. Znamená to, že se dělnické mzdy zvyšují v nejvýhodnějším případě asi o 15 procent a platy asi o 6 procent. Toto zvýšení peněžních mezd znamená tedy jen zlomek zvýšených životních nákladů vzhledem k odnětí přidělů za nízké ceny.

ZAVĚR:

Jak je z výše uvedeného rozboru patrné, konfiskovalo se v rámci nynější tak zvané měnové reformy 90 procent hodnoty hotovostí, 83 procent hodnoty vkladů, 75 procent životních pojistek a 90 procent soukromých pohledávek, dále byly prohlášeny za zcela bezcenné všechny státní a veřejné půjčky, ať ve staré měně nebo v Kčs z roku 1945, a zároveň byla zvýšením životních nákladů po odstranění přidělů za nízké ceny snížena životní úroveň. Toto snížení životní úrovně se týká všech vrstev obyvatelstva. Osoby, které neměly přiděly, byly postiženy konfiskací nejvíce a nemohou tedy proto vůbec využít poněkud snížených cen na volném trhu. Naopak, dělníci a ostatní zaměst-

nanci ztratili své přiděly, které zvláště v těžkém průmyslu a u horníků byly téměř dostatečné ke krytí celé spotřeby (na příklad horník dostával s přídavky při splnění normy měsíčně pět a půl kilogramu masa). Až dosud musel horník pracovat 6 hodin, aby si vydělal na kilogram hovězího, nyní i po tak zvaném zvýšení mezd bude muset pracovat 11 hodin. Ještě horší poměr je u cukru. Dosud si horník vydělal na kilogram cukru za půldruhé hodiny práce, nyní musí pracovat i při splnění normy bez deseti minut čtyři hodiny. Náklady na potraviny, měřené v délce potřebné pracovní doby na příslušný výdělek, stouply tak téměř o sto procent. Za těchto okolností není divu, že právě v hornických oblastech a ve střediscích těžkého průmyslu došlo po měnové reformě k nepokojům, a podle dosud nepotvrzených zpráv i ke krvavým srážkám dělnictva s policií.

Nadmutý peněžní oběh v Československu nebyl důvodem inflačního tlaku na trh, poněvadž velká část oběživa byla thesauována. Konfiskace nejen hotovostí, nýbrž i úspor dokazuje, že tak zvaná peněžní reforma neměla tedy za primární účel odstranit inflační tlak, aby se mohlo uvolnit zásobování, jak tvrdí komunisté. Ostatně přidělové hospodářství nebylo zcela zrušeno ani po měnové reformě. Na příklad zůstávají zachovány přiděly uhlí a paliva. Celková civilní spotřeba se po měnové reformě nezvýší, nýbrž poklesne vzhledem ke konfiskaci kupní síly obyvatelstva v minulosti a k snížení reálných mezd v budoucnosti. Hlavním důvodem poruch na trhu v komunistickém Československu byl absolutní nedostatek potravin a spotřebního zboží. Pokud trvají nepřiměřeně rozsáhlé, nerentabilní investice v těžkém průmyslu, rozsáhlý vývoz do komunistického bloku bez dovozu protihodnoty v podobě spotřebního zboží a těžkopádné, ztrátové hospodaření komunistických podniků, dokud tyto základní zdroje hospodářské nerovnováhy nebudou odstraněny, nelze stabilizovat hospodářství žádnou měnovou reformou.

TRÍDNÍ NEPŘÍTEL V MODRÉ HALENĚ.

Není náhodou, že právě při vyhlášení měnové reformy... se nepřítel pokusil šířením různých lží dosáhnout toho, aby byla narušena pracovní kázeň a disciplína. Někde našel oporu v nízké bdělosti a ostražitosti některých pracovníků, kteří nedovedli rozpoznat ničemné záměry třídního nepřítele a kteří jim podléhali...

...naše dělnická třída, zbavená okovů vykořisťovatelů a budující socialismus v naší zemi, i nadále rozhodným způsobem odhalí každou takovou zavinou kreaturu, maskující se třeba i do modré haleny.

RUDÉ PRAVO, 8. června 1953.

NÁŠ VZNEŠENÝ RODOKMEN

MINKA RYBAKOVÁ

Tady je úryvek z dopisu prominentního emigranta příteli do vlasti. Pokuste se uhadnout, o kterou osobnost se jedná.

„... Vim, že zákony a dekrety, které jsme vydali, nebyly dokonalé. Ale ti, kteří je překročili, uškodili našemu státu a otevřeli cestu diktatuře. Když jsem předpovídal budoucnost, nevěřilo se mi. Diktátor se svým pochlebováním zdál se lidu věrohodnější než moje upřímná řeč. Jeho strážce měly dobré obušky a tak se jim podařilo svrhnout demokracii...“

Omyl. Tento dopis nenapsal ani Peroutka ani Zenkl, ani nikdo z živoucích soudobých emigrantů. Psal jej athénský zákonodárce Solon v šestém století před Kristem. Přiznávám, že citáty takhle vytržené ze souvislosti jsou oblíbeným trikem komoušů a jsou porušováním demokratické „fair play“, ale uchyluji se k tomuto úskoku jen proto, abych ukázala na příkladě, že emigranti jsou velmi starý cech, tak starý jako mydláři, valcháři a mečíři — možná i starší. Člověku vždycky dodá sebevědomí, když slyší, že má vznešené a slavné předky. A protože naše národní předky nám v této chvíli vyvolastnili komunisté, kde jinde máme hledat my emigranti svůj rodokmen než zase mezi našimi předchůdci a praředchůdci v exilu?

Pokusme se sestavit jen takový první náčrt rodokmene dnešního emigranta. (Prozatím jenom pro dobu, kam sahají písemné památky, protože archeologové bohužel věnují otázce politických uprchlíků v době kamenné málo pozornosti, a tak se na starých pohřebištích doposud žádné kufry, prozatímní papíry a jiné emigrantské fetiše nenašly.)

Za zakladatele našeho rodu můžeme považovat emigrantského filozofa Konfucia. Konfucius žil v době „Válčících států“ a pokud je známo, cestoval z jednoho do druhého a v žádném ho dlouho nenechal. Nevím, zda pro politickou nespolehlivost nebo proto, že si zapomněl dát prodloužit dokumenty. Dnešním uprchlým politikům se podobal v tom, že se všude snažil (s nevalným úspěchem) dostat se k funkci. Ale na rozdíl od nich v emigraci zmoudřel.

Když mluvíme o rozdílech — je ještě jeden velký rozdíl mezi moderní a starou (zvláště antickou) emigrací: dříve odejít do vyhnanství bylo trestem; dnes je to trestné. Exilování politiků patřilo k oblíbeným zábavám athénskému lidu. V tom Češi nevynalezli nic nového. Hrdina řecko-perských válek Themistokles skončil v emigraci a do emigrace šel také jeho politický odpůrce Aristides. Když si to porovnáme s dnešními poměry, vidíme, že Osud má v zásobě jen několik svých tradičních ironií (podobně jako špatný dramatický autor zápletek) a ty používá do omrzení. Rozumné a zcela moderní stanovisko k situaci uprchlíka zastával emigrant Diogenes. Když mu Athéňané předhazovali, že ho občané Sinope odsoudili do vyhnanství, odpověděl: „A sami sebe odsoudili zůstat doma.“ K typu spokojeného emigranta patřil také stoik Zeno. Zeno se prý měl vyjádřit v tom smyslu, že kdyby neodešel do emigrace do Athén, nestal by se nikdy filosofem. To mi připomíná výrok jednoho zaměstnance Radia Svobodná Evropa, který stoicky pravil, že neodejít do emigrace, neměl by nikdy americký automobil.

Vypočíst všechny naše slavné emigrantské předky z doby starého Říma je úkol pro Momsena nebo Gibbona. Jmenuji z nich alespoň Cicero. Starý Cicero se každému exilovému politikovi mohl směle rovnat svou skálopevnou vírou v dobré úmysly diktátorů. Zachraňování republiky mu také sloužilo k pozoruhodným řečnickým výkonům. Škoda, že o svých zkušenostech nenapsal paměti; na př. „Větr z Gallie“, „Ó můj Říme“ nebo „Kdo byl vinen (rozpuštěním senátu)?“ Mohl to být prototyp emigrantských memoirů. Ale v té době bohužel ještě vůbec neznali ten znamenitý druh emigrantské literatury — senační politické paměti a reportáže. Historikové mohou jen litovat, že se nám nedochovala tak poučná a objevná díla, jako by byla na př. kniha „Byl jsem vozatajem Caesarovým“ nebo reportáž „Michal jsem coctaily Marcu Antoniovi“ nebo paměti „Sedm let s Catonem“ a „The True Story of Catilina's Conspiracy“. Nedostatek senačních a odhalujících politických dokumentů z antiky máme patrně proto, že v antice také ještě nebyl znám typ emigranta, který je dnes zpravidla jejich tvůrcem, totiž emigranta senačního. — Jsou dnes dvě odrůdy senačních emigrantů: jedni, kteří prosluli senačním způsobem útěku (na př. ponorkou, atomovou raketou, automobilem ruského velvyslance atd.) a druzí, kteří prosluli svou vysokou funkcí v komunistické straně (na př. velitel koncen-

tračního tábora v Karagandě, Beriův osobní sekretář č. 3 a pod.) Ohledně těch druhých by se dal skorem formulovat matematický zákon: čím vyšší funkce ve straně, tím větší sensace, publika, autorské honoráře, styky a možnosti emigrace do všech světadílů. Tito emigranti hodiny debatovali jsou na tom ještě o něco lépe než proslulí dělníci hodiny deváté z Bible (o demokratech a obyčejných uprchlících z koncentráků ani nemluvě).

Ale tím jsme trochu odbočili od našeho historického výkladu. Cicero si v dopisech z vyhnanství stěžuje na stesk a nudu. Tomu se možná dnešní exilový politik podiví, ale musí si uvědomit, že chudák Cicero ještě nepoznal takové emigrantské kratochvile jako je ustavování a zrušování komitétů, obsazování míst v Radě Svobodného Říma podle stranického klíče a jiné čínorodé záležitosti, při nichž čas v emigraci plyne jako voda.

Emigranti v antických tragediích (i tam jsme dobře zastoupeni) často bědují nad svým krutým osudem. Když myslíme na to, co znamenalo v antice „být daleko od domova“, zdá se nám to někdy trochu směšné: je to, jako by někdo srdcervoucně nařikal, že musel emigrovat z Prahy do Pardubic. Ale až se (zanedlouho) bude emigrovat na Měsíc, budou se zase příštím emigrantům zdát směšné stesky nynějších uprchlíků v Chile a v Australii. V dobách starého Říma byly Paříž a Côte d'Azur ještě obávanými pustinami, kde bylo strašno úpět ve vyhnanství. Oušem, když vezmeme v úvahu, že v Paříži nebyla tehdy ještě ani jediná kavárna nebo „bistro“, kde by se mohli emigranti scházet a vzájemně se obviňovat z činů minulých, přítomných a budoucích, muselo se jim tehdy v Paříži úpět skutečně dost nezajímavě.

K našim význačným předchůdcům z pozdější doby patří básník Dante. Dante psal velmi výstižně o pekle, a tím, zdá se, anticipoval spisy Kravčenko, Koestlera a jiných našich současníků. Budiž nám dovoleno zařadit do našeho rodokmene také emigranta (byť i dobrovolného a nepolitického) Kryštofa Columba. Columbus se na věky zapsal do dějin emigrace tím, že se dostal do Ameriky, aniž podstoupil předběžné formality na konsulátě. Z ještě pozdější doby můžeme jmenovat proslaveného českého emigranta — Jana Amose Komenského. Je rozhodně škoda, že Komenský byl v emigraci našim předchůdcem a nikoliv současníkem. Snad by jeho geniální duch si věděl rady, jakým způsobem by bylo možno opatřit několik set slabikářů pro děti v táborech. Neboť je to problém, nad kterým nám v době strojového tisku, cyklostylů a různých emigračních fondů zůstává rozum stát.

Na konec ještě musím poznamenat že — ať chceme nebo nechceme — patří do emigrantského rodokmene také V. I. Lenin. (Zase jedna z těch ošklivých ironií osudu.) Švýcarské papíry by dnes mohl Leninovi i některý o hodně demokratičtější politik závidět. Kde jsou ty doby, kdy ani sám Lenin nebyl podezírán z politické nespolehlivosti! To musela být idylická emigrace, co?

PERLIČKY Z EXILOVÉHO TISKU.

Doufejme, že příchodem br. Klátily mezi nás zavládne zde jiný život. Z jeho časopisu, který přenáší k nám z Londýna, vane svěží vánek herben-masarykovské slavné tradice. Již v ohlavení nám říká jakým směrem, jakým duchem, se bude list ubírat. . . . Věřím, že bratr Klátíl mnoho vykoná a hlubokě zasadí radlo v opuštěnou lichu po bratrovi Vojtovi Benešovi. Připomínám si jeho píseň „Orám, orám k těm vysokým horám . . .“

Tvůj čas a náš taky jsem si přečetl se zájmem. Co Ti mám říkat, jsi Franto dobrý. Nechci Tě moc chválit, aby ses nezkazil. . . . Klofnul jsi správně do jablka, vždyť víš, že proti nám, demokratickým socialistům se v exilu vede větší lažení, než proti komunistům. Kopou do nás zleva i zprava, a zvláště ti, kteří o socialismu vědí tolik, jako kráva o atomové bombě. Je na bíledni, že se ani nezmohou na pořádnou odpověď. A jestliže ano, byl bych Ti vděčný za zaslání těch výsledků. Zajímaly by mne, neboť nějakou konstruktivní, spravedlivou obžalobu proti socialismu neuslyšíš, mimo nadávek. Jinak můj život je klidný, jako Moravěnka u Veselí n. M. Mimo pracovních povinností, miluji krásnou literaturu. Je zde rozsáhlá a snad hodně čtená česká knihovna a tak jsem trefil na Masarykovy Ideály humanitní. Předně jsem se pobavil tím, že jsem knihu musel rozřezat, mám na mysli listy. Lojzovi dej za mne pohlavek, díky. Tvůj Bořek Cihlář.

ČAS, roč. 5, č. 2, Chicago, březen 1953, str. 9.

K DRAMATURGII RFE

JAROSLAV DRESLER

I.

VĚTŠINA exulantů má jen neurčitou představu o práci RFE, jejím rozsahu, formě a obsahu. Lidé si myslí, že se prostě „vysílá propaganda“. Tato představa je a není správná. Svobodná Evropa má pravděpodobně více kulturních programů (kulturní zpravodajství, čtení ze zakázaných knih, čtení před půlnocí, rozhlasové hry, různé hudební relace a j.), než kterákoli jiná stanice na světě, snad kromě několika amerických vysílaček universitních. Míjíme tedy tyto poznámky jednak jako první vážnější pokus o kritiku některých rozhlasových dramatisací, jednak jako informaci pro čtenáře, který na svém přijímači RFE nezachytí. Jeho názor o Svobodné Evropě je zkrácený, neboť některé exilové časopisy, když píšou o RFE, perou jenom špinavé prádlo (anebo spíše to zamazané prádlo ještě více špiní), a jiné se o její práci nezmiňují vůbec, ačkoli už svým rozsahem a rozmanitostí představuje jednu z důležitých „úderných brigád“ studené války. Opíráme své poznámky o studium několika desítek rozhlasových her a dramatisací z poslední doby. I když si uvědomujeme nebezpečí povšechných a stručných generalisací, vyvozených ze zlomku materiálu, které pro nedostatek místa nemohou být ani podrobně doloženy a dokázány, přece se nám zdá, že je není třeba odmítat jako zcela subjektivní. (Autor dodává, že není zaměstnancem, ani spolupracovníkem nýbrž jen posluchačem RFE.)

II.

Rozhlas nevytvořil samostatnou uměleckou disciplínu tak jako film, jiný prostředek století techniky. Zatím co u filmu pojmáme jeho stránku uměleckou za hlavní a dokumentární a zpravodajskou za vedlejší, je tomu u rozhlasu právě naopak. Z hlediska estetického je rozhlas prostředek sdělovací a jen zcela výjimečně tvůrčí. Rozhlasová tvorba není pravidlem tak jako tvorba filmová. Existuje estetika filmu, ale není estetika rozhlasu. Na rozdíl od estetické kritiky filmové je také rozhlasová umělecká kritika něco zcela neobvyklého. Spíše parlamentní a senátní výbory vyšetřují politickou stránku věci, než aby se komise Akademií věd a umění nebo umělecké universitní semináře zabývaly rozhlasovou tvorbou. Zvítězil názor, že původní

rozhlasová tvorba i tam, kde nechce sdělovat, ale vytvářet nové umělecké formy, patří spíše do oblasti uměleckých řemesel, než mezi samostatné umělecké disciplíny. Tak jako noviny daly vzniknout reportáži, okrajovému literárnímu útvaru, který si nečiní nárok na přívlastek „umělecký“, podobně se v rozhlase novým způsobem uplatnila dialogisovaná slova. Zkušenost potvrzuje, že i hry, psané speciálně pro rozhlas, a tedy ne řemeslné dramatisace, patří více do oblasti uměleckých řemesel (v tomto případě bychom měli spíše říci „mezi užité, aplikované umění“), než do oblasti původní umělecké tvorby.

III.

Na jakou čs. tradici mohlo RFE navázat ve svých rozhlasových hrách? V čs. rozhlase byla z mnoha důvodů dávána přednost hrám původním, ať už pro jednoduchost procedury s autorskými právy nebo proto, že se náš rozhlas až do roku 1948 pokoušel o vytvoření nového stylu původní rozhlasové hry. I tak však zůstávala rozhlasová tvorba na periferii umění. Čs. rozhlas neměl nikdy svého Karla Čapka, jako jej měly noviny. Původní rozhlasové hry prvořadých autorů byly řídkým zjevem a většina her byla psána zaměstnanci nebo stálými spolupracovníky čs. rozhlasu, mezi nimiž byla sice řada zkušených řemeslníků, ale žádná osobnost. Rozhlasové hry byly poměrně dobře placeny, ale kdo chtěl žít jenom z této spolupráce s rozhlase, musel hodně pilně klepat na klávesnici svého stroje. Právě v tomto sociálním momentu byl jeden z hlavních důvodů řemeslnosti rozhlasové tvorby. Mohli bychom jmenovat desítky takových rozhlasových autorů. Spokojme se příklady: František Kožík, kolaborant z povolání, který propadl chronické literární kleptomanií, Ludvík Aškenázi, nenadaný, ale velmi pilný a servilní komunistický publicista, Jaroslav Nezval, mládežnický karierista, který z chorobné touhy po úspěchu dramatisoval dokonce „romány“ Antonína Zápotockého, Bohumír Polach, pisatel polopornografických humoristických románů, bývalý bankovní ředitel a nyní stranický a obecní funkcionář. To je několik vskutku typických rozhlasových autorů z doby 1945-48 a až do dneška, kdy rozhlasové hry patří už bezvýhradně do stoky rudé propa-

gandy. V rozhlasové tvorbě se doma uplatňovali většinou snaživci, kteří v jiných literárních odvětvích neuspěli. Odtud mēlkost, řemeslnost, myšlenková, citová a umělecká prázdnota původní čs. tvorby. Každý měsíc, ber kde ber, potřebuje nenasytný rozhlas tolik a tolik set minut dialogisovaných slov, nové makulatury zvukových pásů. Za jednu rozhlasovou hru 5.000 Kčs, za pět her 25.000 Kčs a automatické přijetí do Svazu čs. spisovatelů. Vskutku, pozoruhodná výroba autorů!

IV.

Záporné předpoklady RFE: 1. *Délka 44.30 min. nebo 24.30 min.* (Je obtížné vměstnat do téhož zvukového prostoru Šaldovy Zástupy, Čapků Adama Stvořitele, Aristofanovy Jezdce. Podobně jako kdyby v lidovém knižním vydání měl mít Máchův Máj a Tolstého Vojna a mír týž počet stran. Nicméně je zřejmé, že se ostatní program nebude řídit podle toho, v jaké délce vyjde rozhlasová hra.) 2. *Malý počet a nedostatečná rozrůzněnost hlasů.* (Herečka, která se dopoledne modlí pašije, v poledne čte zprávy, hraje na př. odpoledne „kurtisanu“.) 3. *Nedostatek inspirativního kulturního podhoubí.* (Stanice pracuje v cizím městě, jehož noviny proti ní používají večerníkového výraziva nadávek a pomluv. Chybí kulturní a duchovní jednota s prostředím. Stanice nemá pozadí, žije a tvoří v jistém smyslu ze vzduchoprázdna.) 4. *Rušení.* (Posluchači zajisté rušení nezabrání, aby čtvrt hodiny poslouchal své zprávy. Je otázka, zda vydrží tři čtvrtě hodiny u přijímače, z něhož vychází: brm-brm-brrr-bll-brr a mezi tím tu a tam, kdesi v dálce a jenom jako ozvěna, rýmy a verše, jejichž smysl mu uniká.) 5. *Co dělá pravice, neví levice.* (Nemyslíme tu jen na politickou atmosféru. Chybí dlouhodobý a promyšlený dramaturgický plán a koordinace autorů. Dramaturgie pak více méně náhodně „vyjde“.) 6. *Anonymita.* (Zdá se, že není třeba se „stydět“ za jméno a práci. Security? Komunisté jsou dobře informováni. A opravdová kulturní práce se nedá dělat poctivě v anonymitě, bez totální osobní odpovědnosti.)

V.

Až dosud největším úkolem i problémem byl Ferdinanda Peroutky *Šťastlivec Sulla*. Patrně proto, že hra už nemohla být uvedena na Národním divadle, volil rozhlasový dramatisátor „nejpietnější“ způsob provedení, aby dal posluchači možnost seznámit se podrobně a v celé

šíři s tímto myšlenkově složitým dílem. Jak však sám dramatisátor v úvodu říká, je řada scén Peroutkovy hry koncipována ryze vizuálně, to jest na koukání, scénicky, divadelně, a velký počet vnitřních střetnutí ústí spíše v gesto než v řešení slovní a zvukové. Jak na př. vyjádřit *rozhlasově* tuto situaci: „Ozbrojenci se rozptýlí. Regulus a Fabia odcházejí, sluhové za nimi odnášejí mrtvolu. Provázen zástupem přívrženců, objeví se Marius a hned vystoupí po schodech, s nichž byla odnesena mrtvola. Rozhlíží se.“ Dal by se ovšem použít vypravěč. Ale takových situací je v Peroutkově hře řada. Nakonec by vypravěč musel posluchači sugerovat většinu scénických dějů. Hra má na třicet osob a řadu komparsistů. Byla jí určena výjimečná délka 95 minut. Rozhlasová realizace, i když pojatá odpovědně a odvážně, zůstala na půl cestě. Bylo třeba hru přelít do nové rozhlasové formy, ale dramatisátor se spokojil tím, že z divadla na mnoha místech prostě vysekl zvukovou stránku. A tak jsme si někdy připadali jako slepci, kteří sedí v hledišti Národního, slyší jakési hlasy a jsou závistiví kdýž *diváci* tleskají. — Podobně problematická byla i rozhlasová realizace Šaldových Zástupů. Rozhlas tu zůstává velmi omezeným a nedokonalým sdělovacím a nestává se tvůrčím uměleckým prostředkem. Místo rozhlasové úpravy jde tu spíše o vysílání výseků, ukázek, ochuzených o neoddělitelnou vizuální složku divadla. Zjištění, že je třeba z této nouze udělat ctnost, je už sice banální, ale prozatím ještě nebylo velkým autorem proměněno v praxi. Snadnější práci mají upravovatelé Karla Čapka a děl obou bratří. Hry novináře, psané s neobyčejnou přehledností, se dají lépe upravit a zkrátit, než subtilní verše básníka. Proto takový Adam Stvořitel nebo Loupežník působí v rozhlasové formě uceleněji než předchozí díla. Aby ovšem z divadelní hry byla vytvořena stejně kvalitní hra rozhlasová, bylo by zapotřebí kongeniálního a prvotřídního upravovatele.

Hry ze současnosti jsou obecným problémem, ne jenom RFE. Autor, který píše o situaci doma, se opírá více o spekulaci a informace z druhé ruky, než o zážitek. I autor významu Zdeňka Němečka se pak nevyhne plochostem (hra *Pozůstalost*), nebo jiný autor snadné reportážnosti, když píše o *Vlaku svobody*, anebo František Kovárna abstraktnímu intelektualismu a z papíru střiženým dialogům. (Poslední balet, hra o motivech sebevraždy Saši Machova, v níž vystupuje Nezval a jeho žena, kde se připomíná Nezvalova a Halasova návštěva u Pasternaka atd.) — RFE se nepodařilo vytvořit původní umělecký typ rozhlasové hry. Místo

toho lze slyšet v jiných než kulturních pořadech rozmanité politické dramatické výstupy nestejně hodnoty — agitky (Kohoutovy kabarety, Kmocháček, Mačka vo vrecku, Budujeme divadlo a j.). Rámec ochotnických anebo řemeslných pokusů přerůstá pravidelný literárně politický kabaret Pegasiáda, který je jakýmsi avantgardním pokusnictvím s novým rozhlasově-politickým útvarem.

VI.

Je trapným paradoxem rozhlasové práce vůbec a ne jen RFE, že nicotnosti mají spíše „dokonalou rozhlasovou formu“, než díla skutečně umělecky a myšlenkově hodnotná a bohatá. Ne Shakespeare, ale detektivkář je ideální rozhlasový autor. Příkladem budiž třeba hra *Druhé já* o záhadné vraždě v Paříži, nebo *Patricka Hamiltona Vyděrač*. Ale jsme přesvědčeni, že to bude platit jen tak dlouho, dokud i rozhlas nenajde své velké dramatiky. Ostatně RFE z nedostatku dobrých původních rozhlasových her by se mělo spíše obracet na západní rozhlasové autory, než upravovat literaturu anebo divadlo. Dobrým příkladem je hra *Zlatý ženich* od Terryho Newmana, nebo hra *Heloise* od Jamese Forsytha, obě přeložené a poněkud zkrácené a upravené z pořadů B.B.C. RFE si nemůže opatřit každým rokem desítky dobrých původních her, ale z repertoáru západních rozhlasových stanic může získat celou řadu znamenitých novinek.

Úpravy současných i starých románů, povídek i divadelních her by v pořadu Divadlo týdne měly být výjimkou a měly by být vysílány spíše v čtení ze zakázaných knih a v programu Slovo a svět. V obou pořadech se totiž vysílají ukázky a ne hotové dramatické útvary, jimiž by hry v Divadle týdne měly být. Anebo by měly být zavedeny specialisované programy pro kulturní labužníky a avantgardisty, třeba po půlnoci, kdy už normální posluchač jde spát a kdy rušení ztrácí na své síle. Je přece absurdní žádat, aby průměrný posluchač, který si chce v neděli vyslechnout svou rozhlasovou hru, nezavřel aparát, když z něho vychází tento dialog: „— Vyklouz: Co se tu děje? — Mamon: Záchvat dostala! — Dorota: Gog severní a Egypt jižní byl, / železnohý, hlinonožný Gog, / Gog rohatý a jihoželezný, / Gog hlinonožný, nožnoželezný. — Vyklouz: Můj pán ji uslyší! Jsme ztraceni! — Dorota: A talmudem a starou řečtinou / se Helenin dům zase vystaví / a vztyčí proti Ismaelitu / a jeho pancíř, jeho oruží / sirné a sinné, sytě sípavé, / A Abadonna, zvíře Čitímské / jež rabbi David Kimči Onkelos —“

... Je možné, že po těchto slovech by se i laskavý posluchač mohl nakazit od Doroty a dostat menší záchvat. — Velké nároky na citlivost posluchačstva klade (a nepočítá s rušením!) na př. také Faust anglického autora Christophera Marlowea ze 16. století. Nicméně u této rozhlasové dramatisace je předností přehledná úprava, malý počet hlasů a všeobecná známost faustovské problematiky. A tak v tomto případě hra myšlenkově velmi náročná a při tom rozhlasově účinná popírá platnost trapného paradoxu, který jsme si postavili na začátek této kapitoly. Podobným dokladem by mohla být také úspěšná rozhlasová realizace Aristofanových *Jezdců*. Řecké divadlo (slovní a ne kulisní!) není tak daleko rozhlasu, jak by naznačovala vzdálenost časová.

VII.

Úspěšné bývají rozhlasové úpravy konverzáček, komedií a reportáží (J. B. Priestley: *Kdyby*, George Fargutar: *Galantní lest*, Jean de Hartog: *Kapitán Boží*) i her se složitější a obtížnější problematikou (Francois Mauriac: *Nemilovaní*, týž: *Asmodée*, Albert Camus: *Spravedliví*, Thornton Wilder: *U nás doma*), jestliže jejich dramatický půdorys je přehledný, idea nepřiliš komplikovaná a jestliže hra není rozložená nejasnou symbolikou a rozdrobená na bezpočet scén, událostí a osob, ale soustředěná kolem jednoho dramatického konfliktu. Někdy by bylo třeba věnovat rozhlasové úpravě větší péči. Tak ve hře *U nás doma*, od amerického autora a z amerického prostředí, užil upravovatel důsledně aktualizace a osoby se jmenují František Pálek, Jirka, Emilka, paní Trousilová, děj se odehrává v Modřicích, Emilka má řečnické cvičení o Jiřím Poděbradském a bitvě u Lipan, milenci jdou na čokoládovou zmrzlinu k panu Kolbabovi... Ale najednou zapomenou, že žijí vlastně v Modřicích na začátku tohoto století a žijí na *farmě drůbežárnu*, dohadují se o inkubátoru atd. — Obtížnější a problematičtější je zpracování románu historisujícího (Thornton Wilder: *Žena z ostrova Andros*) nebo románu politicko-utopistického (George Orwell: 1984). Zejména v případě druhém práce šlo o vysílání ukázek a ne o kongeniální rozhlasové přeformování díla. — Pozoruhodným pokusem byla úprava několika povídek E. A. Poea. *Visuální* text upravil *filmový režisér* a přece byly tyto povídky dokonale zvukové. V rozhlasové práci jako v umění neplatí axioma. Záleží jenom na tom, kdo, co a jak.

Zatím co politická mladá avantgardní generace v posledních dvou letech zřetelně vykristalisovala kolem tří čtyř časopisů a dostává se nyní do stadia precizních formulací svých programů, nemá exil mladou uměleckou a kulturní avantgardu. Lidé žijí, píší a pracují roztroušeni, aniz vědí o své práci. A přece, zdá se nám, právě RFE dává možnost, aby také umělecka avantgarda přišla ke slovu, soustředila se, hledala své umělecké otázky a svá řešení. v rámci dosavadního vysílání to však není možné. Ale co brání tomu, aby vzniklo avantgardní studio na půdě RFE? Jeho programy by nebylo třeba vysílat na všech 18 vysílačkách RFE, ani by nebylo třeba zkracovat délku jiných programů, aby se pro avantgardní pokusnictví našlo vysílací okénko. Pro začátek by stačila třeba půlhodinka v noci po normálním programu ze soboty na neděli třeba na jediné krátké vlně. Toto studio, aby mělo smysl, by ovšem muselo být umělecky a dramaturgicky zcela nezávislé od politického vedení RFE, i když při tom uznáváme potřebu rozumné politické kontroly. Úkoly tohoto studia není ani třeba všechny vypočítávat, tak jsou zřejmé. Naznačíme jen některé: Především vysílat to, co se pro svou výlučnost nehodí pro normální kulturní programy, co by však v Československu přesto našlo tisíce oddaných posluchačů (není dobře zapomínat na vliv

a význam nejmodernějších uměleckých a filosofických směrů v ČSR — po desetiletí rozleptávají už komunistickou stranu zevnitř!). Číst z děl Camusových, Bretonových, Sartreových atd. atd., ale ne tak, jako dosud v relaci ze zakázaných knih, kde se z literatury dělají kondensované polévkové kostky, hrát nejnovější americké a francouzské hry mladých autorů, číst kritiky a polemiky z literárních časopisů — přinášet opravdovou kulturu Západu, a ne jen západní kulturní konzervy, jakoby servírované kulturními přidělenci v číšnických fracích. „Jestliže je člověk spisovatelem a při tom ne zrovna příliš starým a obzvláště renomovaným, vidí kulturu své země jako občanskou válku svého druhu. Kulturní přidělenec musí však věřit, že kultura, kterou reprezentuje, je harmonickou jednotou. Musí kulturu, kterou zastupuje, obzírat jediným pohledem, jakoby mu byla vlastní objektivita akademického literárního historika příštího století, jenž vidí vyrovnány všechny difference a který má před očima obraz, v němž si všechny strany potřásají pravicí.“ (Lionel Trilling, Perspektiven 2.) Hlavním úkolem studia by však bylo, dát předpoklady pro koncentraci a krystalisaci kulturní generace a pro vznik avantgardní umělecké tvorby. Je zřejmé, že by se tato investice RFE vyplatila, neboť by přinesla novou mízu stromu, který začíná pokračovat v růstu už jen ze setrvačnosti.

SOCIALISMUS ZDEŇKA NEJEDLÉHO.

Stal se proto pokus, zavedením volného trhu odčerpat pro stát tyto nadměrné prostředky. Kupováním na drahém volném trhu měli být majitelé těchto peněžních zásob donuceni vydat se z nich, dát je touto cestou státu.

Něco se tím opravdu také dosáhlo. Ale rozvoj teď už socialistického průmyslu a spojené s tím zvyšování mezd a platů vneslo do toho jiný a stejně nežádoucí tón. Co mělo být zbrání proti kapitalistům, stávalo se běžným prostředkem ke zvýšení životní úrovně pracujících vrstev.

Volný trh, místo aby zvýšil bojovnost dělnické třídy proti kapitalistům, tím, že se stal finančně přístupný i pro naše pracující, smířoval je s mravy a zvyky protivníka, a záplava peněz, místo aby byla odčerpávána z rukou udržující se tu bohaté buržoasie, rozlévala se i tam, kde neměla naprosto žádného smyslu... Sváděla dělníky k absenci, k podceňování výdělku. Jak se ukázalo teď při výměně peněz víc než s dostatek. Až úžasné bylo pozorovat, co peněz bylo mezi lidmi a nejen mezi starými kapitalisty. Jak však potom bojovat proti absenci, když dělník měl v zásobě tolik peněz, že si mohl vysadit na den dva z práce!

Zdeněk Nejedlý, „Na okraj dne“ v pražském rozhlase dne 7. června 1953.

Soudruh O. Beránek

JIRÍ KARNET.

SOUDRUH O. BERÁNEK aneb *PYGMALION* je satirická „dialektická tragikomedie“ z dnešního Československa, která na případu svého hrdiny ukazuje proľhanost tak zvané nové komunistické morálky.

Hrdina hry je bývalý „asociál“, který prošel v táboře nápravné práce rukama komunistického fanatika převýchovy, komisaře doktora Vlka. Komisař Vlk sice vidí všechny zlořády komunismu, ale chová pevnou víru, že pomocí autokritiky se mu podaří převychovat postupně všechny reakcionáře i soudruhy v jakési andělské sbory komunismu. Prozatím svoje metody vyzkoušel jenom na jednom bývalém asociálovi, který k velikému potěšení všech uvězněných reakcionářů byl v táboře nápravné práce náhle osvícen světlem marx-leninismu a autokriticky se kaje ze svých minulých hříchů, přesně podle pokynů doktora Vlka.

Opona se zvedá ve chvíli, kdy do tábora přichází bývalý ministr státní bezpečnosti Gustav Ehrlich, starý, zklamáný komunista, který byl právě toho dne zatčen. Fanatik převýchovy, doktor Vlk, ho začíná vyslyšet a zoufale se snaží zlomit jeho skeptický cynismus a přesvědčit ho, že lidstvo je možno na komunismus převychovat a nakonec vytáhne poslední argument a posílá svého napraveného hříšníka O. Beránka ven, do světa komunistické špatnosti, který dosud neprošel jeho převýchovou.

A tak soudruh O. Beránek, o němž se neví zda svoje budovatelské nadšení jenom předstírá anebo zda z něj v táboře s asociálními sklony vytloukli i poslední špetku zdravého rozumu, přichází do továrny „Rudá trubka“ národní podnik, kde se rychle vypracuje na stachanovce, bourá normu za normou k veliké zlosti všech ostatních dělníků-komunistů, provádí horlivě autokritiku. Ovšem tato komunistická idyla nemá dlouhého trvání. „Rudou trubku“ potká veliký malér. Továrna vyráběla stachanovským tempem jen miliony zmetků. Ředitel a závodní rada hledají oběť, na kterou by to svědli a vzpomenu na soudruha Beránka, kterého na kolenou prosí, aby svou autokritiku postavil do služeb podniku a přiznal se, že jako bývalý asociál chybu zavínil. O. Beránek dlouho nemůže pochopit toto nové pojetí autokritiky, ale když mu ředitel dialekticky vysvětlí, že z takové „autokritiky“ bude mít jenom výhody, přijímá a odjíždí místo do vězení do hor na rekreaci.

Na horách se Beránek setká se sekčním šéfem z ministerstva státní kontroly, který ihned pochopí, že jeho autokritických schopností by mohlo využít i mnoho jiných národních podniků, které by na něj mohly svést svoje hříchy a nabídne se, že mu zařídí v Praze kancelář, která bude dodávat autokritické asociály, šmelináře a sabotéry do všech kulhajících odvětví socialistické výroby. Beránek, který se na horách seznámil se soudružkou Vlastičkou, „čistým socialistickým člověkem, jenž horoucně miluje Koreu“ a stará se o jeho pokladnu, nabídku přijímá a odjíždí s Vlastičkou do Prahy.

Nenápadná kancelář, jež se skrývá pod názvem „Beránkova autoslužba“, roste snad ještě rychleji nežli předvídal pětiletý plán. Beránek dodává autokritiky na všechny strany, začíná pracovat pro všechny národní podniky, ministerstva a úřady, a zařizuje dokonce sesterský podnik v Bratislavě a posílá svoje asociály a sabotéry, které mu dodává pracovní úřad, přímo z táborů nápravné práce, všude, kde výroba klopýtne. Pokladna, do níž vybírá za každou autokritiku „režijní příspěvek na hrdinný boj korejského lidu“, se závratně rychle plní.

Auřak ve chvíli, kdy podnik jede na plně obrátky, přichází tajná policie, která zjistila, že prostřednictvím soudružky Vlastičky šly všechny peníze, jež Beránek vymámil ze znárodněných podniků, místo na Koreu na budování ilegální sítě, která pomáhala nepřítelům režimu v útěku na Západ. Vlastička při zatýkání spáchá sebevraždu, ale soudruh Beránek po chvilkovém zaváhání hraje statečně svou hru dál. A dostává se znovu do rukou komisaře Vlka, jenž při pohledu na své „životní dílo“ je blízek zoufalství. Začíná Beránka zuřivě vyslyšet a vyhrožuje, že vyčistí celý ten Augiášův chlév, ve který jeho „autokritika“ proměnila lidovou demokracii. Ovšem záhy se ukazuje, že teno úkol je i nad síly tohoto Herkula. Přichází telefon za telefonem, intervence za intervencí, všechny národní podniky, ministerstva a úřady se začínají bouřit a protestovat proti „rozvracení pokojného budování“ touto autokritickou aférou Staviského, jež má nitky do všech koutů shnilého režimu. Doktor Vlk se neuzdává a vyhrožuje, že kdyby měl zatknout celou lidovou demokracii, případ O. Beránek vyšetří a zločince vyčistí. Ovšem komunističtí duchové, které vyvolal, jsou příliš mocní. Případ O. Beránek jde do vlády!

Zasedání vlády. Ministerský předseda a asi šest ministrů, kteří sedí zády k obecnstvu kolem zeleného stolu. Na stěně nápis: Čelem k masám!

PŘEDSEDA VLÁDY (uhodí pěstí do stolu): Dost, ticho soudruzi! Jsme tady v nějaké emigrantské radě ve Washingtonu anebo ve vládě! Čelem k masám! A vůbec, kde jsou všichni? Státní bezpečnost se mi ztratila, obrana není k nalezení, doly se propadly, zahraniční obchod se někam ztrácí, školství zas usnulo, a zbytek se mi tu hádá! Co je to za pořádek! Vládní schůze není hasičský bál! Hlásí se někdo o slovo? ... Tak to zase ne, soudruzi, jeden po druhém!

MINISTR ŠKOLSTVÍ (který spí na stole) zasténá: Jsem mlád, jsem duševně mlád! Jsem mlád jako svazáci, jsem mlád jako pionýři! Cítím se jako v jeslích! (Usne)

PŘEDSEDA: Slovo má vnitřní obchod!

MIN. VNITŘNÍHO OBCHODU: Soudruzi, navrhuji, aby se případ Beránek prostě likvidoval a hotovo! (bouřlivý potlesk, volání výborně!)

PŘEDSEDA: Informace!

MIN. INFORMACÍ: Dovolte, abych nesouhlasil. Domnívám se totiž a myslím to smrtelně vážně, že několik takových nevinných Beránků nám může rozvrátit režim! Kdyby nás anglo-američtí imperialisté chtěli nejvíce poškodit, myslím, že by se měli postarat, aby u nás bylo co nejvíce Beránků! (Protesty) Neboť, soudruzi, tihle Beránci, tihle človičci, kteří zdánlivě vypadají tak nevinně, jsou, ať už záměrně anebo nevědomky, jejich nejbezpečnějšími spojenci! (Protesty)

MIN. BEZPEČNOSTI: A uvědomil sis, soudruhu, co z toho případu udělá zrádná emigrace? Soudruzi, oni nás rozcupují, že z nás nezdude nit! Oni nás zesměšní, že nevylezeme na ulici! Já se už teď bojím otočit knoflík na krátké vlny ze strachu, co se zas o sobě dovím.

MIN. ZAHRANIČÍ: Prosím vás pekne, pán kolega, emigracia! K smiechu. Veď sa tam vo Washingtone hádajú od rána do večera!

MIN. ZDRAVOTNICTVÍ: Já vím, slovenský soudruhu v Kristu, a co když přestanou?

MIN. ZAHRANIČÍ: Neprestanú, čo vás vedie! Tí sa predsa budú hádať keď už budú sedieť tuná na našom mieste!

PŘEDSEDA: K věci, soudruzi, dávám návrh, aby se hlasovalo! Uvidíme, jestli je nás víc pro Beránka anebo proti!

HLASY: Správně! Hlasovat! Hlasovat!

MIN. ZAHRANIČÍ: Že sa nehanbíte!

MIN. BEZPEČNOSTI: Styďte se vy!

MIN. ZAHRANIČÍ: Já, súdruhovia, mám ruky čisté!

MIN. ZDRAVOTNICTVÍ: Já vím, vám ze zamini se to mluví, když za vás celou politiku dělá Kreml! To by doved každý překládat noty z ruštiny do češtiny!

MIN. ZAHRANIČÍ (křičí): Nemám žiadných škandálov ako niektorí!

MIN. OBCHODU: Ale soudruzi, skandál! Mějte rozum, copak to v Rusku dělají jinak? A v Maďarsku a Rumunsku a Polsku a Bulharsku? Nechtějte být papežštější než Stalin!

MIN. ZAHRANIČÍ: Protestujem, aby se hocikdo dotýkal osoby maršála Stalina!

HLASY: Hlasovat, skandál, styďte se vy, já protestuji, hlasovat!

MIN. BEZPEČNOSTI: Já za svůj resort pronášuji, že Beránka nedáme!

HLASY: Správně! Hlasovat! Hlasovat!

PŘEDSEDA: Ticho!! Ticho! Tak soudruzi, budete ticho?! Kde to jsme? Že se nestydíte, soudruzi, ministři! Pomyslete, že by nás teď viděl náš hrdý lid, jak se tu hádáte, jak se třesete úzkostí o svoje teplé místečko, vily a auta a kožichy a fraky a sekretářky! Takhle se chová uvědomělá vláda, která má plnou hubu sotsialistické morálky? Takhle se chovají komunisté, zatím co náš lid buduje. Představte si, jak by si odplívl! Ne, soudruzi ministři, takhle by to dál nešlo! Jestli chcete říkat pod-

vodům a skandálům na běžícím pásu — budování socialismu — pak tady dlouho nebudete! Soudruzi, my tady ve vládě za zavřenými dveřmi musíme provést upřímnou autokritiku a přiznat, že jsme jen podváděli dělnickou třídu, že místo diktatury proletariátu jsme nastřčili řádění nové kasty neschopných zločinců, že místo buržoasního vykořisťování jsme nastolili jiné a horší a že dělnická třída je dnes na tom hůř, než byla před revolucí. Ale já vám zde prohlašuji, že v našem režimu nebudou mít místo kořistníci! My v této věci budeme postupovat se vši bolševickou rázností, tak, aby náš hrdý lid mohl kdykoli zaklepat na dveře a stanout zde a žádat vyúčtování! (Zaťukání na dveře, všeobecné zděšení.)

PŘESEDÁ: Co se děje?!

TAJEMNÍK (vstoupí): Soudruhu předsedo, v přijímacím salonu čeká jeho Excellence, sovětský velvyslanec Ivan Ivánovič Dozorin a chce s vámi ihned mluvit!

MIN. BEZPEČNOSTI: Soudruzi, my jsme ztraceni!

MIN. ZDRAVOTNICTVÍ: Na Sibiř, na Sibiř, a vícekrát nás nikdo nespátrí!

MIN. OBCHODU: Tím vším je vinen ten Ehrlich, soudruzi, já vám to říkal! On nás teď do toho namočil!

TAJEMNÍK: Soudruhu předsedo, Excellence je velice netrpělivá a rozbíjí nám tam nábytek!

PŘESEDÁ: Marxi, Engelsi, Lenine, Staline, svatí otcové, stůjte při mně! Co dělat, přiveď ho sem! A vy zmizte, ať už vás nevidím! Já se ho pokusím uchlácholit! (Ministři prchají)

MIN. ŠKOLSTVÍ (rozespalý): Jsem mlád, jsem duchem mlád! (Odejde)

TAJEMNÍK (hlásí): Jeho Excellence Ivan Ivánovič Dozorin!

PŘESEDÁ (v pozoru): Továryš excelenc, ministerský předseda má tu čest se vám soudružsky hlásit!

DOZORIN: Saditěs, saditěs, gaspadin ministrpředseda!

PŘESEDÁ: Spasibo, vaše proletářská excellence, je mi socialistickou ctí, ale já postojím. Smím vědět, co excelenci přivádí na naši skromnou vládní schůzi?

DOZORIN: Tělegram upalučil iz Maskvy!

PŘESEDÁ: Pro živého Marxe, máme zas někoho zavřít? Zkažitě továryš excelenc a já ho zavřu až zčerná.

DOZORIN: Ničevóó... Slušaj a skaži právdu: Jest u vás Bjeranek?

PŘESEDÁ: Jak, prosím, já dobře nerozumím...?

DOZORIN: Skažíúú, Bjeránek u tibja jéest!? Bjeranek!?

PŘESEDÁ: Ach ovšem, Beránek! Ach ten ničema soudruhu excellence, ten sabotér zrádný! Chceš, abych ho popravil ještě dnes? Jen si poruč, skaži slůvko a všechny je popravím! Skaži slůvko a Bjeranek visí!

DOZORIN: Što? što!? A ty tóže!!

PŘESEDÁ: Smiluj se taváryš exelenc, já za nic nemohu!

DOZORIN: Niet, niet, niet!

PŘESEDÁ: Já ti přísahám, že za nic nemohu a můžeš se spolehnout, že pro výstrahu všem válečným štváčům a reakci domácí i zahraniční ho ještě dnes...

DOZORIN: Niet, niet, niet! (zlostně dupe) Ničevóó! Niet! Niet! Pustit! Neponimáješ pa rusky?! Pustit! Maskava skazála pustit! Bjeranka pustit! Paniál?! Pustit!

PŘESEDÁ: Ach tak, já rozumím, pustit, ale ovšem továryš excelenc, ještě dnes pustíme toho čistého čestného člověka, který tak nevinně úpí...

DOZORIN: Niet, niet, nevynij, on vinovátyj, no Maskva ak skazála pustit i ty pústiš, paniál?! Pustit!

PŘESEDÁ: Paniál, paniál, ovšem že paniál taváryš excelenc! K službám! Paniál a pustit.

DOZORIN: Charašó, pustit a šluš... A ty ani njěchatiš znať pačemú?

PŘESEDÁ: Niet, chraň Stálin, já a ptát se! Sovětský svaz, savjetskij sajúz nakazal, pačemú nádo se ptát?!

lektiky, nemáme-li zabloudit a sejít se správné cesty. V těchto případech má však každý komunista opět spolehlivé vodítko. Neboť každý komunista má Sovětský svaz, vedený geniálním učitelem všech národů, soudruhem Stalinem! (Potlesk) Návštěva, kterou mi zde ráčilo vykonat jeho socialistické převochoditelstvo, taváryš Dozorin, mi byla příležitostí, abych si znovu potvrdil pravdivost těchto slov. Neboť, soudruzi, přiznejme si, my jsme váhali, jak řešit tento neobvyklý případ, před který nás postavila naše převratná doba. A tu soudruzi, co se stalo? Včas, jako vždy, přišla sovětská pomoc a rada. Včas, jako vždy, přišel sovětský člověk veden novým humanismem, aby se s námi jako starší bratr podělil o své bohaté zkušenosti! Vstoupil sem sovětský člověk, a co jsme spatřili? Rázem se na všech tvářích rozhostil široký úsměv socialistických lidí, kteří vědí, že cesta může být ještě svízelná a plná nebezpečí, ale že máme Stalina, že máme Sovětský svaz! (Potlesk) Soudruzi, my případ Beránek musíme řešit bolševicky rázně, sovětsky řízně a stalinsky nesmlouvavě! (Potlesk) My k němu musíme přistoupit nikoli s úzkoprsou buržoasní morálkou, ale s hlediska stalinských perspektiv boje za nový spravedlivější řád! (Potlesk) My ovšem, soudruzi, zároveň nesmíme připustit, aby tak důležité zbraně jako je autokritika bylo zneužíváno! Náš lid by nestrpěl, aby pomocí autokritiky do našich dolů, hutí a polí znovu pronikalo kapitalistické čachrářství! (Potlesk) Tak významný obor naší činnosti nesmí unikat státnímu národohospodářskému planu, neorganicky bujet a působit více škod, nežli užitku! My, soudruzi, musíme autokritiku řídit a usměrňovat, vésti a plánovat! My musíme autokritiku znárodnit! (Bouřlivý potlesk)

HLASY (skandují): Znárodnit, znárodnit, znárodnit!

PŘESEDÁ: Tak bude nejlépe sloužit socialistické veřejnosti. A proto volám: Ať žije a prospívá nejmladší obor našeho znárodněného podnikání, benjamin našeho průmyslu — autoslužba národní podnik! (Potlesk)

VOLÁNÍ: Ať žije soudruh Beránek! Ať žije soudruh Beránek!

PŘESEDÁ: Navrhuji, aby v čelo nového národního podniku byl postaven ten, kdo se tak příkladným způsobem zasloužil o rozšíření autokritiky v naší vlasti, soudruh O. Beránek!

VOLÁNÍ: Ať žije soudruh Beránek! Ať žije soudruh Beránek, Stalin—Gottwald—Beránek! (Ministři povstávají a zpívají Píseň práce.)

PŘESEDÁ: Soudruhu ministře státní bezpečnosti, aby tohoto nového významného odvětví nebylo zneužito proti lidu, svěřuji soudruha Beránka tvému vedení!

MIN. BEZPEČNOSTI: Dal jsem ho pro všechno zavolat a čeká už v předsíni.

PŘESEDÁ: Přiveď ho sem, ať s tím skončujem na místě! Soudruhu tajemníku, jmenovací dekret!

MIN. ST. KONT.: (Vrací se v kožichu.)

MIN. OBCHODU: Soudruhu, co vás to napadlo! Kožich? Teď v parném létě?

MIN. ST. KONT.: Já vím, tady je léto, ale víte, jak je teď na Sibiři?

VLK a BERÁNEK (vstoupí za všeobecného veselí).

PŘESEDÁ: Soudruhu O. Beránku, v uznání vašich zásluh o mocný, nerušený rozmach naší kvetoucí socialistické výroby, prokázaných straně a lidu na významném poli upřímné, čestné a poctivé autokritiky vás stavím v čelo nově vytvořeného odvětví Autoslužba národní podnik!

VOLÁNÍ: Stalin, Gottwald, Beránek! Stalin, Gottwald, Beránek!

BERÁNEK: Soudruhu předsedo vlády, soudruzi ministři! Dovolte mi, abych v této historicky významné chvíli vzpomenu toho, jenž mne — bývalého asociála a šmelináře — převychoval a dovedl se stalinskou pevností a leninskou laskavostí až sem na toto místo: ryzího, čistého, neúplatného, přímého a poctivého socialistického člověka — komisaře soudruha Vlka!

VLK (na něhož se všichni tázavě otočí má chvíli zaváhání, jakoby se chtěl chystat ke skoku, ale pak se v něm něco zvolna láme a po úporném unítním zápase se jeho tvář pomalu křiví do pokorného úsměvu a komisař Vlk se uctivě uklání).

VOLÁNÍ: Stalin, Vlk a Beránek! Stalin, Vlk a Beránek! Stalin, Vlk a Beránek! (opona)

LITERÁRNÍ BOJE V BRNĚ

A. CHRISTEN

I. USTAVENÍ POBOČKY.

TRVALO to přes rok než se po komunistickém puči podařilo kulturně-propagačnímu oddělení krajského sekretariátu Komunistické strany v Brně znovu zreorganisovat a vytvořit jednotnou Odbočku Svazu čs. spisovatelů v Brně. Nebylo členů a nebylo ani chuti k vytváření Odbočky Svazu. Brněnští členové bývalého Syndikátu českých spisovatelů stáli poměrně nejotevřeněji proti komunistické expansi na kulturní frontě, po únoru pracovala většina z nich ilegálně — dnes jsou všichni členové tohoto ilegálního hnutí uvrženi do hrozného mlčení žalářů. (Václav Renč, Jan Zahradniček, ostravák Zdeněk Bár, Zdeněk Rotrekl, Václav Prokůpek, Fr. Čáp, Josef Suchý a j.)* Pražské ústředí Svazu československých spisovatelů rozhodlo, že patronem nové brněnské pobočky Svazu bude „žabovřeský básník“ Vítězslav Nezval. První úkol, který tento přítel brněnských nočních lokálů dostal, bylo, aby získal ke spolupráci se Svazem čs. spisovatelů moravské katolické literáty. Je známo, že byl odmítnut, jak Jakubem Demlem, tak kritikem Emanuelem Masákem a konečně i mladým básníkem, Halašovým přítelem, Klementem Bochořákem, který sice členem Svazu zůstal, ale odmítl jakoukoli spolupráci. Všem bylo totiž tehdy jasné, že Nezvalovo namlouvání mělo své záměrné politické pozadí — komunisté tehdy připravovali vytvoření t.zv. Katolické akce. Jejimi realizátory měla být katolická inteligence, kterou pak chtěli zneužít k boji proti episkopátu.

Po Nezvalově neúspěšném apoštolátu převzala celou akci „oživení moravského literárního života“ do svých rukou Mariana Kudílkova, vedoucí v kulturně-osvětovém a propagačním oddělení KSČ v Brně. A za několik týdnů byla

již v Brně ustavena Pobočka Svazu československých spisovatelů.

Spiritus agens, jednatel a tajemník nové Pobočky byl dr. Ivan Kříž, bývalý kulturní a filmový redaktor brněnské Rovnosti — spisovatel, který tehdy nevydal ještě ani jednu knihu. Předsedou odbočky byl ustanoven bývalý člen Ligy proti bolševismu, rektor František Trávníček. Akční trojici doplňoval ředitel Investiční banky, spolupracovník Státní bezpečnosti Bohumír Polách.

Mladý muž Ivan Kříž, kterému je dnes přes třicet let, těšil se přízni strany řekli bychom za každého počasí. Po prvé jsme se o něm došlechli po národním osvobození v roce 1945, kdy ve svém rodišti, v Osové Bitýšce, si počínal tak divoce, že dostal až z Brna napomenutí, aby se již více nemáchal v krvi! Pak bylo několik let ticho, až nedlouho před únorem se počaly nesměle na kulturních stránkách Rovnosti objevovat Křížovy kritiky brněnských vysokoškolských podniků; Únor znamenal živné pole pro Ivana Kříže, byl již tehdy vedoucím kulturním redaktorem a těšil se velké oblibě na sekretariátě u Kudílkové, kterou často zastupoval. Díky jí a díky svému postavení ve Svazu čs. novinářů byl Ivan Kříž postaven do čela nově tvořícího se Klubu kulturních redaktorů v Brně. Tato celkem bezvýznamná funkce byla pak odrazovým můstkem pro další Křížovou kariéru — v roce 1949 byl nadiktován tajemníkem Pobočky Svazu čs. spisovatelů, byl poslán na literární studijní cestu do Polska, do Německé demokratické republiky, byl mu umožněn i studijní pobyt na Slovensku atd. Jmenování Kříže předsedou Klubu kulturních redaktorů nebylo náhodné, neboť členové Klubu vytvářeli pak — ne ovšem jako řádní členové Svazu spisovatelů

* Komunisté již před únorem se snažili ovládnout moravské literární družiny. V lednu 1948 se konala v Brně t.zv. slučovací schůze Syndikátu českých spisovatelů s Moravským kolem spisovatelů, se Sdružením moravských spisovatelů, a se Sdružením katolických spisovatelů soustředěných kolem Akordu. Za Syndikát účastnil se schůze A. C. Nor, za Moravské kolo spisovatelů Václav Prokůpek, za katolíky Zdeněk Rotrekl a za Sdružení Trávníček a učitel H. Sáňka a jiní. Schůze se záhy zvrhla v komunistické útoky proti ostatním spisovatelům, které komunisté obviňovali z kolaborantství, neplnění Košického programu a ironisování Sovětského svazu. Nejvíce byl napaden Syndikát českých spisovatelů a jeho zástupce A. C. Nor, Moravské kolo v čele s Prokůpkem. Soustředěný útok byl také ucten na skautského spisovatele J. K. Babyho, který byl napadán pro americké tendence ve výchově. Schůze byla ukončena aniž přinesla nějaké výsledky. K likvidaci Kola, Sdružení a ostatních moravských literárních družin došlo až po únoru.

— život v brněnské Pobočce, měli právo i povinnost účastnit se všech schůzí Svazu spisovatelů a propagovat Svaz ve svých denících.

Posici Ivana Kříže otřásla značně „šlingiáda“, která s logickou zákonitostí smetla i Marianu Kudílkovu. Jen díky Vítězslavu Nezvalovi a poslanci Trávníčkovi udržel se Ivan Kříž na svém místě, dostal však zákaz psát do Rudého Práva, v jehož brněnské mutaci dělal filmovou hlídku. Největší námitky proti jeho filmovému referentství měla Praha, především předseda pražského Klubu filmových redaktorů soudruh Vaněk z ústřední redakce R.P., kterému se brněnská Šlingova aféra velmi hodila na vyrovnání osobních účtů. Do novinářského života se směl vrátit Ivan Kříž teprve na podzim roku 1951, kdy počal psát divadelní referáty do listu Svazu čs. spisovatelů do Lidových novin.

Jé pochopitelné, že bylo velmi brzo poukázováno, že členem presidia brněnské Pobočky Svazu čs. spisovatelů je člověk, který dosud nevydal ani jedinou knížku, proto pan Trávníček, jako „hlava“ Národní rady vydavatelské a Vítězslav Nezval se rozhodli k bleskovému činu. V nakladatelství Čs. spisovatele vyšel bez ohlášení soubor povídek Ivana Kříže „Městečko se diví“. Kniha zahrnovala povídky, které Ivan Kříž tiskl kdysi v Rovnosti. Po vyjití nastalo v tisku však hrobové mlčení — pouze poúnorový universitní profesor Pedagogické fakulty v Brně, který aspiroval na členství ve Svazu spisovatelů, psal do Rovnosti obdivnou kritiku na autora, který uvedl po prvé do dějin české literatury hrdinu práce nové epochy — úderníka. Za nedlouho do nekomunistické Nové politiky napsal obdivnou kritiku soudruh Radovan Ferbauer — Praha však mlčela.

Po stránce organizační vyvíjel dr. Ivan Kříž s prof. Trávníčkem a Boh. Poláchem v brněnské Pobočce nebezpečnou činnost. Jeho dílem bylo, že brněnská pobočka Svazu čs. spisovatelů úspěšně se účastnila vyhledávání nových talentů mezi pracujícími a že v edici Nová směna v nakladatelství Čs. spisovatele vyšla Binkova kniha a že Mahenova činohra uvedla někoik nových politických agitek. V poslední době Kříž, kterému byla „šlingovská minulost“ velkoryse odpuštěna, počíná organicky s několika členy brněnské Pobočky infikovat mládež svým marxistickým jedem a instruovat je k denunciantství. Na všech brněnských gymnasiích existují totiž pod patronací jednotlivých komunistických literátů spisovatelské a literární kroužky. Kříž sám navštěvuje gymnasium dr. Vl. Helferta. Na některých gymnasiích ztratily literární kroužky svou životnost, většinou však pod dohledem profesorů češtiny trvají. Vedle Ivana

Kříže vyniká v křivení mladých charakterů profesor Josef Hrabák a kdysi nadějný spisovatel, přírodovědec Jaromír Tomeček.

Profil Ivana Kříže uzavřeme glosou o jeho manželství. Jeho ženou byla jedna z nejtalantovanějších soudobých českých filmových a dramatických umělkyně Eva Kubešová, která mu sloužila pouze jako žebříček k jeho kariéře. Kříž přinutil Kubešovou, členku bývalé Mahenovy činohry Státního divadla v Brně, aby přestala hrát v klasických dramatech a dala přednost rudým agitkám mladých literátů. A to byl prakticky konec uměleckého růstu Evy Kubešové. Poslední svou velkou postavu vytvořila asi v padesátém roce v Gribodjevově Hoři z rozumu.

II. SOCIALISTICKÉ SMLOUVY MORAVSKÝCH LITERÁTŮ.

Na podzim roku 1949 vyhlásila brněnská Pobočka Svazu československých spisovatelů — jako první v celé republice — socialistické smlouvy brněnských slovesných umělců.

Bylo to totiž v rámci celostátní akce a může říci i v rámci módy roku 1949 — uzavírat na každém odvětví pracovní fronty, socialistické závazky. Nově zorganizovaná Pobočka spisovatelů přihlásila se něčím vpravdě údernickým, prohlásil tehdy národní umělec Jiří Kroha ve Svazu výtvarníků.

Na valné schůzi brněnské Pobočky, které se účastnila i pražská delegace vedená předsedou Svazu poslancem Janem Drdou, byly překotně uzavírány první socialistické smlouvy: Josef Kainar, Bohumír Polách, Jaromír Tomeček, Ivan Kříž, Josef Kapoun, Růžena Kapounová atd. Dramatickým efektem a vyvrcholením valného zasedání bylo Drdovo prohlášení, v němž předseda Svazu čs. spisovatelů vyzval brněnského básníka Oldřicha Mikuláška k soutěžení, kdo napíše mohutnější budovatelskou práci do stanoveného termínu — tuším, že šlo o dva měsíce.

O tomto vpravdě socialistickém kroku musely psát všechny noviny, hovořilo se o něm na komunistických sekretariátech, ve Stát. divadle, v dělnických závodních klubech a ve školách se vedly diskuse o socialistických smlouvách spisovatelů.

Redakční šotek v jednom brněnském nepartijním deníku socialistické smlouvy hned na počátku zesměšnil — v obsáhlé reportáži ze slavného vyhlášení socialistických závazků v závěrečném odstavci, který dramaticky zachycoval soutěžení předsedy Svazu Jana Drdy s Oldřichem Mikuláškem, objevila se věta, charakterisující velmi úderně oba socialistické bor-

ce: „... a závěrem slavnostní schůze vyzval předseda Drda Oldu Mikuláška k socialistickému souložení (místo soutěžení).“ Tento celkem nepatrný ironický šleh přispěl značně k tomu, že socialistické smlouvy moravských slovesných umělců nebyly splněny ani na deset procent.

Když uplynula stanovená lhůta byly z příkazu sekretariátu v dělnických klubech (v bývalém Metro baru a v kavárně Museum) recitovány ukázky nové socialistické tvorby.

Úvodní večer se konal v závodním klubu ROH na Lidické ulici. K přednesu byli pozváni přední členové Mahenovy činohry Státního divadla v Brně Vlasta Chramostová, Vlasta Kaplanová, režisér Novotný a jiní.

Úvodem hovořil k dělníkům o nové literatuře univ. prof. Josef Hrabák, mezi jiným zvláště zdůrazňoval: Vždy jsme rozeznávali dvojí literaturu, literaturu třídy vládnoucí a literaturu třídy ovládané. Ve středověku byl hrdinou svatý nebo světec, později rytíř, v době rozvíjejícího se kapitalismu byl hrdinou měšťák s celým komfortem svého omezeného života. Hrdinou dnešní doby je nový krásný člověk — socialistický hrdina práce — úderník, který vytvoří vítězný zítřek.

O těchto nových hrdinech práce pojednává několik básní a povídek brněnských spisovatelů.

Jediný Bohumír Polách svou práci dokončil — byla to rozhlasová hra o úderníku brněnské Zbrojovky Brzobohatém. Ve hře vystupovaní žijící dělníci z Brzobohatého dílny a celé pojetí bylo tak nemožně idealisované, že vyvolalo ve Zbrojovce vlnu rozhořčení a sám Brzobohatý prohlásil později v závodním klubu Zbrojovky v Alfě, že by bylo lépe takové báchorky nepsat.

Prózou soutěžili Ivan Kříž (Z deníku vrtačova) a Jaromír Tomeček (črtou o žijící úderníci a o hmyzu !)

Básně napsali Josef Kainar (Můj syn úderník), Oldřich Mikulášek (pouze několik veršů).

J. Kapoun prý připravil v „hrubých rysech“ práci o rosických havířích. Na přehlídce této chudé žně byl ze spisovatelů pouze Ivan Kříž a ředitel brněnského rozhlasu Miloš Pavlinec, který je dnes již v komunisickém propadlišti. Trnovu korunu smutným slovesným umělcům nasadili dělníci sami, kteří ústy soudruha Spurného (příbuzného Anežky Hodinové-Spurné) socialistické výsledky zesměšnili a odsoudili. („Přestaňte žvanit o bruskách a pište o srdci člověka.“)

Z ústředí Svazu čs. spisovatelů přišla důtka s poznámkou, že tvůrčí práce se nedá normovat ! Nějaký čas bylo v brněnské Pobočce ticho.

III. MIROVÁ KAMPAŇ A BOJ PROTI DÍLU ARNE NOVÁKA.

„Slágrem jarní sezony 1951 musí být mírové úsilí, podněcované Sjezdy obránců míru,“ prohlásil v březnu na zasedání výboru Svazu čs. novinářů v Praze předseda Svazu Vojtěch Doljší. Akce byla rozdělena mezi všechny osvětové a kulturně-propagační organizace — účastnila se jí i brněnská Pobočka Svazu čs. spisovatelů, ovšem velmi, velmi opatrně — žádné veřejné vyhlášení soutěžení. Brněnští slovesní umělci vzali si pokárání ústředí Svazu čs. spisovatelů k srdci — postarali se také, aby o socialistických smlouvách se již nemluvilo a v novinách se o nich nesmělo psát. Ohlásili sice v tiskovinách Svazu a v denních listech několik připravovaných děl s mírovou tematikou — na př. Josef Kainar: Dopisy Trumanovi a Ivan Kříž: román Tvá i má cesta, ze stavby Huko na Slovensku — výsledky byly však ještě žalostnější — ani těch deset procent ! Situace se stávala v brněnské Pobočce kritickou. Ivan Kříž po dohodě se spisovatelem J. V. Plevou, který byl zatím po Miloši Pavlincovi jmenován ředitelem brněnského rozhlasu, se rozhodli k několika „úderným kampaním“, které by Pobočce zpevnily politicky půdu. Nejvýznamnější z těchto akcí byl boj proti dílu profesora dr. Arne Nováka. Tuto akci podnikla Pobočka spisovatelů za součinnosti literárně-historického semináře filosofické a pedagogické fakulty Masarykovy university v Brně. Komunistické frontální útoky byly tehdy zahájeny proti třem tvůrčím osobnostem české vědy: proti filosofickému a státnickému dílu Tomáše Masaryka, dějepisce Josefa Pekaře a Brno se postavilo do čela soustavného boje proti dílu „strážce české tradice“ Arne Novákovi.

Již před únorem na fakultní půdě napadal profesor Frank Wollmann ve svých přednáškách a seminářích jízlivými poznámkami dílo i život dvojnásobného rektora university Nováka a tím vlastně připravil půdu Pobočce Svazu spisovatelů pro frontální útok; boj proti dílu Arne Nováka ve Svazu vedl Hrabák, Trávníček, Kříž — na fakultních půdách téměř všichni docenti a profesori slovanských ústavů. Pokořující diskuse o profesoru Novákovi byly pořádány v ústavě, který Arne Novák vytvořil, v aule filosofické fakulty a v posluchárnách, kde Novák přednášel. Vedoucími této akce byli profesori, kteří se ještě před únorem hlásili k Novákově odkazu, vydávali jeho díla a prohlašovali se za nástupce na jeho stoličce. Z přičinění brněnské Pobočky Svazu čs. spisovatelů byla také nechtutným způsobem pošpiněna Novákova pa-

mátka na první Ideologické konferenci, která se konala v Brně od 27. února do 2. března 1952.

To byl první a dosud jediný úspěch brněnské Pobočky Svazu československých spisovatelů.

IV. ZÁVAZKY K XIX. SJEZDU VKS(b).

Nedlouho po 19. Sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu byly překotně uzavírány na všech kulturních a osvětových úsecích tvůrčí závazky.

Z podnětu — pochopitelně Ivana Kříže — pospíšila si i brněnská pobočka spisovatelů a vyhlásila opět řadu osobních a kolektivních závazků. Akce byla označena jako největší jaká kdy byla v moravském písemnictví vyhlášena. Měli se jí zúčastnit nejen členové Svazu, nýbrž i kandidáti a spolupracovníci. Heslem akce bylo: Rozšiřujeme a urychlujeme původní tvorbu našich spisovatelů. Celkem bylo vyhlášeno 35 osobních závazků a tři závazky kolektivní. Sjezdové závazky moravských spisovatelů nebyly však ničím jiným, nežli naivní kopii t.zv. socialistických smluv z roku 1949. Pro jistotu byly nazvány pouze závazky a nesoutěžilo se. V roce 1949 prohlásila Mariana Kudílková, která byla vedoucí v kulturně-propagačním oddělení krajského sekretariátu KSČ v Brně: „Brněnská pobočka Svazu spisovatelů vyhláší jako první z celé republiky socialistické smlouvy spisovatelů a básníků, které znamenají historický mezník v soudobé české literatuře.“ Smlouvy podepsali tenkrát tíž lidé, kteří i loni na podzim podepsali své závazky. Chybí jen ohlašovatelka Mariana Kudílková, bývalá „šéfka“ brněnské osvěty zmizela v komunistickém propadlišti.

Podíváme se nyní blíže na několik těchto závazků:

„Ivan Kříž dokončí do Sjezdu spisovatelů svůj román ze stavby HUKO na Slovensku, Tábor v pusztě.“ Dr. Kříž nsplnil socialistickou smlouvu o napsání románu Z deníku vrtačova.

Čestný závazek k XIX. Sjezdu je pouhý podvod, poněvadž napsáním románu o stavbě HUKO měl splnit svůj mírový závazek. V roce 1951 však tomuto svému románu říkal ještě „Tvá i má cesta“. Zneužil finančních prostředků Svazu, který mu platil nákladný pobyt na Slovensku.*

Nejvíce mne potěšil závazek brněnské Pobočky Svazu čs. spisovatelů pana Trávníčka, který do konce roku chtěl dokončit studii podnícenou geniálními Stalinovými statěmi o jazykovědě. Trávníček dostal po vyhlášení svého závazku tento dopis: Vaše Magnificence — pane rektore, máme si snad vysvětlit vaši udýchanou horlivost tím, že jste byl za nacistické okupace členem Ligy proti bolševismu?

Nyní jen v přehledu další závazky: Známý brněnský „pásek“, mládežník Jaroslav Nezval, který o sobě hrdě prohlašuje, že umělecky žije ze Zápotockého (zdramatisoval jeho romány), zavázal se k 19. Sjezdu, že dokončí své drama z výstavby Ostravska do narozenin Stalina, J. V. Pleva do konce roku *chtěl* dokončit povídku s vesnickou tematikou, Josef Kainer do 21. listopadu *chtěl* dokončit dvě básně: Aurora a Sjezd strany a Hrabák *chtěl* napsat studii o významu Nejedlého pro starší českou literaturu.

Komentář k loňské činnosti brněnské Pobočky Svazu československých spisovatelů předejde soudruhům samotným.

Ludvík Kundera, jeden z nejschopnějších mladých brněnských básníků — bohužel zatížený surrealistickou minulostí, pro níž dlouho nemohl být přijat za člena Svazu — otiskl v Rovnosti, v níž vede po Křížovi kulturní rubriku, článek o brněnské Pobočce Svazu čs. spisovatelů.

Studie začíná takto: „Rok 1952 nebyl pro autory sdružené kolem brněnské Pobočky čs. spisovatelů příliš šťastný. Jedině Růžena Lukášová (Kapounová) vydala ve Stát. nakladatelství dětské knihy svou Novou směnu. Vladimír Simanovovi vyšla loutková hra a Fr. Holešovskému překlady Makarenkových prací. Přesto můžeme hovořit o vzestupu brněnské Pobočky, neboť ohlásila na tento rok řadu závažných prací. Anežce Gorlové vyjde druhé rozšířené vydání sbírky „Nech sa dobre darí“, Pluhařovi román o Resslervi a román Údolí zítřka. Jaromír Tomeček připravuje román o přeměně přírody na jižní Moravě, Ludvík Kundera dokončí knihu se současnou tematikou a Milan Kundera prvotinu Člověk zahrada širá, Fr. Továrek dokončí knihu krátkých povídek o životě jevičských pionýrů a j.

Co říci k tomuto programu?

Dělníci brněnské Zbrojovky se jistě usmívají — znají již „své literáty“.

* Pro zajímavost: Dnešní Svaz spisovatelů má šesteronásobný počet zaměstnanců (pisárek atd.) jako předúnorový Syndikát!

DOPISY REDAKCI

Neuškodilo nám, že nás William Harkins vedl na mimočeské cimbuří, aby nám ukázal, jak odtamtud vypadá naše česká literární domácnost. Byl celkem značně štědrý. Upozornil nás, kde to v cizině voní v naší české literární chalupě a kde, abych tak řekl, uchází plyn.

Mám jen dva doplňky.

Odhaduje, že tři největší čeští myslitelé jsou Hus, Komenský a Masaryk. Vynechal bohužel našeho největšího originálního myslitele — Petra Chelčického. Předčil naurčito všechny ostatní nejméně o hlavu. Tohle není soud jen Čecha, nýbrž i Němce. Němci zpravidla nám nijak nemohli přijít na chuť a přece našli předního svého historika, který napsal objemnou monografii o Chelčickém a přeložil jeho dvě stěžejní díla do němčiny. Karl Vogel ujišťuje, že Chelčický byl větší než sám Martin Luther a že by Němci rozhodně s ním byli se světu více pochlabili, než jeho krajané.

Rád se osobně velmi často vracím ke Karlu Čapkovi. Proč? Mám za to, že Čapkova silná stránka jest více jeho forma než obsah jeho díla. Po mém soudu jest Čapek největším mistrem českého jazyka. Jeho jazyk jest čistý jak horská studánka. Každá věta jest architektonické dílo. Nemůžete nalézt slovo, které byste chtěli zaměnit za cosi jiného. Nezáleží na tom, o čem píše. Přečtěte si jen znovu jeho drobné pojednáníčko o tak triviální věci, jakou jest obálka. Jak líbezně dovede o tom psát. Proč rádi se vracíme k jeho rozhovorům s T. G. Masarykem? Více k vůli tomu, jak Čapek dovedl Masaryka interpretovat, než to, co Masaryk sám praví. Chceme-li skutečného Masaryka, vezměme raději jeho vlastní dílo do ruky. Arci kouzlo Čapkovy mateřštiny se těžko dá přeložit do jiného jazyka.

S pozdravem

USA, 5. května 1953.

Dr. Józsa Novotný.

*

V posledním čísle Skutečnosti nadhodil prof. Harkins problém malé literatury a zjistil na českém případě, že literatura malého národa je malá, protože jí chybí jazyk srozumitelný někomu jinému (kromě několika jedinců jinonárodních skupin a samozřejmě Čechoslováků), protože postrádá velké tradice, již, jak se zdá, mohou mít jen národy mocné, a že je většinou příliš národní a tím pro cizince nezajímavá.

Co je to vlastně malý národ? Jak z článku vysvítá, považuje prof. Harkins za malý národ ten s nízkým počtem obyvatelstva nebo s ne-rozsáhlým územím. Tato these, již patheticky odporoval u nás už Svatopluk Čech, poukazuje zcela správně na význam starého Říma a Řeka, může dnes platit v mezinárodní politice, kde menší národy jsou více méně hříčkou t.zv. mocností, nebo ještě spíše při vojenském měření sil, kde záleží na počtu divisí, které může ten který národ postavit do pole — ale už i tu musí strateg vzít v úvahu daleko více prvků než je početní síla armády, ku př. její disciplinu, její duch nebo ideu, pro kterou bojuje. Tím méně může být toto měřítko použito v kulturní soutěži. Stejně jako by nebylo rozumné měřit hodnotu autora podle počtu knih, které napsal, není vhodné dívat se na literaturu národa číselně nepatrného a priori jako na literaturu nesvětovou, nedůležitou a malou. Vezměme příkladem Norsko, které se rozhodně nemůže počítat mezi velmoci a také územně a číselně patří mezi malé národy, a které dalo světu Ibsena a Hamsuna, dva spisovatele, kteří přesto, že žili „v tradici malého národa, příliš omezující, příliš tísnivé pro rozvinutí jejich genia“ a přesto, že norština není ve výhodnějším postavení než čeština, jsou dodnes nepřekonání a stali se majetkem nejen norským, ale světovým, byť Ibsen v „Nápadnicích trůnu“ zpracovával látku z norských dějin.

A že ani jazyk nehraje takovou úlohu, jakou mu přisuzuje Harkins, o tom svědčí případ Švýcarska, jehož literatura je sotva známa širokému okruhu čtenářstva ve světě, třebas její stěžejní díla jsou psána německy.

Nikoli tedy příslušnost k velkému národu či k mohutné jazykové skupině činí spisovatele světovým. Genialita ať literární nebo jakákoliv jiná není monopolem velkých národů. Je vázána na individuum. Neplatí tu ani zákon pravděpodobnosti, podle něhož by se z většího počtu lidí mluvících stejným jazykem muselo zrodit více lepších umělců. Umění není tísněno hranicemi, nezná hraniční kameny, prosadí se, je-li opravdovým, i v domorodé vesnici konžských pralesů a nepotřebuje k tomu národnostní průkaz. Shakespeare by byl jistě napsal Hamleta a Sen noci svatojanské i tehdy, kdyby se byl narodil někde u Berouna a kdyby se jmenoval Vilém Hruškotřas, napsal by místo Jindřicha VI. snad Karla VI., nicméně by byl býval Shakespearem, i kdyby se byl nedomníval, že Čechy leží na břehu moře. Werfel stvořil

úžasnou Píseň o Bernadettě, i když žil tak dlouho v malém prostředí nevýznamného Československa a dokonce v jedné z jeho menšin.

Proč tedy Karel Čapek není po zeměkoulí tak ctěn jako na př. Bromfield, proč Březina nemá tutéž platnost ve světě jak Verlaine? Není to proto, že by se Čapkovy problémy zdály zastaralými (— vždyť přece v Krakatitu nejde ani tak o anachronisaci rozbití atomu, jako spíše o myšlenku, že se člověk nemá pokoušet o věci převratné, ale o užitečnou drobnou práci a nikterak nezáleží na tom, zda se jeho děj odehrává kdesi na Balkáně, jak se zdá prof. Harkinsonovi, nebo v některém z pokusných atomových rezervátů v USA). Není to ani proto, že by Březinova filosofie byla tak výlučnou. Všelidská myšlenka, jež je vůdčí v Březinových básních, není — či lépe — neměla by být cizí a nepochopitelná všem národům.

Domnívám se, že chyba leží v tom, že se národy — míním tím široké vrstvy čtenářské — brání přijímat cizí literaturu. Z pochopitelné pohodlnosti. A z nepochopitelného sobectví. Každý chce znát především své. Co nám je do okolí, jak to žije a myslí, my jsme my! Co nám může říci kniha malého národa, o kterém pomalu ani nevíme, kde sídlí a odkud přišel! A zdá se nepochybné, že sobečtější jsou v tomto ohledu národy velké. Knižní trh je plně zásoben domácím zbožím a sotva zbude kdy na překlad, byť byl sebelepší a hodnotnější. A tím méně se dostaví chuť a touha poznat něco z cizích literatur. A opět jsou tu v nevýhodě malé národy, poněvadž lidé po celém světě trpí nerozumnou konservativností a očekávají něco kloudného jen od velkého a mocného celku.

Zajisté i malé národy a jejich spisovatelé mohou vytvořit trvalé hodnoty. Je na ostatních, aby jim otevřeli svá srdce jako lidem, nikoli jako jinonárodním příslušníkům. Jedině výměna duchovních hodnot bez předsudků a zaujetí přesvědčí národy, jak jsou si vlastně ve svých snahách blízké. Té výměně opravdového umění je nutno pomoci odstraněním umělých překrad. A to je jeden z úkolů evropského společenství.

Jaroslav Strnad.

REDAKCI DOŠLO:

F. Bregha, *Déshumanisation du Travailleur dans l'Univers Communiste*. Rozbor komunistické hospodářské politiky. Vyšlo s předmlouvou quebeckého ministra práce.

Výbor exilové satiry, vyd. Edice Satiry, c/o M. Zárubová, 180 Westbourne Grove, London, W.11. Str. 60, cena 5s., \$0.75, Londýn 1953. (Až dosud nejlepší exilový satirický spisek.)

P. Korbel, *The latest Reorganization of the Czechoslovak Cabinet*, vyd. NCFE, New York.

ROZHLASOVÁ STANICE SVOB. EVROPA

* * *

vypisuje soutěž o nejlepší

POVÍDKU PRO MLÁDEŽ

Povídka má vzbudit sympatie naší mládeže doma k exulantům a zájem o život v zemi, kde se příběh odehrál. Délka příspěvku nemá přesahovat 220 strojem psaných řádků (asi 2.000 slov). Autoři se mohou zúčastnit libovolným počtem prací.

Odměny:

1. cena 150 dolarů
2. cena 100 dolarů
3. cena 75 dolarů
- 4.—6. cena 50 dolarů
- 7.—10. cena 35 dolarů

Ostatní příspěvky, které budou vysílány, budou honorovány dle běžných sazeb RFE. Uzávěrka soutěže je 1. srpna 1953.

Příspěvky pošlete na adresu: RFE, Czechoslovak Desk, English Garden 1, Munich, Germany.

UPOZORŇUJEME ČTENÁŘE NA ZMĚNU ADRESY REDAKCE A ADMINISTRACE SKUTEČNOSTI. REDAKČNÍ A ADMIN. KORESPONDENCI ZASÍLEJTE AŽ NA DALŠÍ NA ADRESU SKUTEČNOSTI V NĚMECKU, DOSAVADNÍ ADRESA V EDGWARE SE RUŠÍ. PŘEDPLATNÉ POUKAZUJTE ZASTUCŮM V PŘÍSLUŠNÝCH ZEMÍCH NEBO PŘÍMO NA WARWICK PRINTING COMPANY, LTD., HIGH STREET, WARWICK, ENGLAND.

KUPUJEME ČESKÉ A SLOVENSKÉ KNIHY A ČASOPISY

*klasiky, díla náboženská, hospodářská, historická, beletrii, starší
i novou poesii. V Německu platíme markami, v ostatní cizině
dolary. Podrobné nabídky s udáním požadované ceny na*

REDAKCI SKUTEČNOSTI, MÜNCHEN,
POSTAMT 62, SCHLISSFACH 6, U.S. ZONE, GERMANY.

* * *

ODEBÍREJTE

NEW-YORSKÉ LISTY

435 E 86th St., New York 28, N.Y.

* * *

SLOVENSKÝ

NEW-YORSKÝ DENNÍK

LZE OBJEDNATI
NA TÉŽE ADRESE

* * *

ÚSTAV DR. EDVARDA BENEŠE

pro politické a sociální studium,
45 Hans Place, London, S.W.1.

vzal si mezi své úkoly i soustředění, katalogisování veškeré knižní, časopisecké, brožurové a letákové produkce dnešního českého a slovenského exilu. Dosavadní jeho akce, prováděné hlavně v Anglii, ukázaly nutnost obrátiti se na širokou exilovou naši veřejnost s apelem, aby nám pomohla doplnit tento archiv, pokud zůstaly v rukou jednotlivců, organizací nebo redakcí uchovány tyto dokumenty, svědčící o životnosti exilu.

Prosíme proto každého, kdo si uchoval jakékoli doklady shora uvedené, aby je laskavě věnoval našemu Ústavu k doplnění našeho archivu a poslal je na adresu do Londýna; jedná se především o jednotlivá čísla českých a slovenských časopisů, které vycházely v zemích mimo Velkou Británii.

NAKLADATELSTVÍ **SOKOLOVA** oznamuje, že právě vyšly dvě další knihy:

MONOGRAFIE známé české malíčky TOYEN.

Tato kniha vyšla v naší cizojazyčné sbírce (francouzsky a anglicky). Obsahuje 40 reprodukcí obrazů a kreseb malíčky a jednu reprodukci barevnou. Je doprovázena texty předních francouzských básníků André Bretona a Benjamina Péreta a básní právě zemřelého českého básníka Jindřicha Heislera.

CENA KNIHY V BĚŽNÉM VYDÁNÍ JE 3 DOLARY.

Luxusní vydání v 25 číslovaných exemplářích je vytištěno na papíře Vélia. Obsahuje na víc jednu rytinu (Suchá jehla) malíčky a je podepsáno autory.

CENA LUXUSNÍHO VYDÁNÍ JE 15 DOLARŮ.

FERDINAND PEROUTKA:

ZAČÁTKY ČESKO-SLOVENSKÉHO SOUZITÍ

Luxusní vydání této knihy vyšlo ve stejné úpravě jako první kniha téhož autora.

CENA BĚŽNEHO VYDÁNÍ JE 2 DOLARY, LUXUSNÍHO 15 DOLARŮ.

EDICE MASARYK V PAŘIZI vydala
původní román

JURAJ VIČAN:

„SME ŽIVÍ“

Pavel Eisner napsal o této knize:

„Je to práce hodnotná, též námětově obohacující reportoár naší prózy. Jde o nového autora s nesporným fondem nadání...“

Knihu možno objednat přímo v tiskárně:

EDITIONS MASARYK,
c/o Druckereigenossenschaft AARAU,
Renggerstrasse 44, Switzerland.

CENA (včetně poštovného atd.):

\$3, DM 11.80, atp.

INFORMACE o nejpočetnější skupině čs. exilu, uprchlících v Australii, podává ve svém 3. ročníku čtrnáctideník

HLAS DOMOVA

4, ERIN ST., RICHMOND E.I.,
MELBOURNE, VIC., AUSTRALIA.

Roční předplatné do všech zemí:

Obyč. poštou: austr. £1-17, neb £ stg. 1-10

US \$4. Letecky: A£5-15, £stg. 4-12, \$12